

RELIGION OG LIVSSYN

Tidsskrift for
Religionslærer-
foreningen i Norge

ÅRGANG 13 • 2001 • NR 4

Religion og medier

Religion og media

Hvordan tar religion seg ut gjennom brillene til ulike media? Den som kjenner en institusjon eller forening fra innsiden, har kanskje opplevd at pressen har stilt opp for å gi et bilde av arbeidet. Når en så fikk se hva som kom på trykk, ble en overrasket over hvor lite treffende reportasjen var. En kjente rett og slett ikke igjen sitt kjære idrettslag eller speidergruppe eller hva det nå var. Og ikke var det slik at journalisten hadde hatt noe ønske om å «avsløre» noe heller. Vi som jobber i skolen vet vel egentlig dette – hvor overraskende liten kyndighet det er i mediebeskrivelsen av det som faktisk foregår til daglig (Det samme kan nok i stor grad sies om våre foresatte høyere opp i systemene når en ser og hører hva de tenker om det som foregår – men det er nå en annen historie). Det dannes ett mediebilde i hodet på en og ett bilde fra egen erfaring. Som naboen sa det: Disse prestene er håpløse, unntatt han jeg kjenner (som for øvrig ofte viser seg å være en hun)!

Det kan være mange årsaker til dette. Dagspressen er nyhetsorientert, den daglige deltager er hverdagsorientert. Det nyhetsorienterte er i vår tradisjon ofte kritisk, særlig når beskrivelsene gjelder institusjoner som gjerne oppfattes som motsetning til enkeltmennesket og dets frihet og rettigheter. Og mistanke- og avsløringsideologi sitter i ryggmargen på moderne presse. Og selvsagt finnes det watrgater! Alle institusjoner har sine skap og sine lik. Men når det er sagt, kan en kanskje særlig når det gjelder religion (og kanskje skole!) være fristet til å etterlyse litt mer vilje til representativitet og til å fremstille hverdagslig og sant. Vel finnes pastorale overgrep, men den som leser VG ofte og lar Dagsrevyen med bin Laden og hans hellige krig gli over i Hotell Cesær med sin fremgangskirkepastor, kan forsiktig sagt neppe sies å få hele bildet!

I dette nummeret ser vi nærmere på noen sider av problemfeltet media og religion. Det er mange svar – i foreliggende nummer gis noen. Knut Lundby tar for seg hvordan mediene konstruerer virkelighet og skaper mediabegivenheter på bakgrunn av religiøse riter; Arild Romarheim har i mange år sett på religion slik den formidles gjennom ukebladene som nok har en ikke liten gjennomslagskraft. Olav Hetland, samfunnsfaglærer, viser hvordan nyansene i bildene av Iran og utviklingen der siden revolusjonen i 1979 har manglet. Leif Bull gir eksempler på hvordan kristne motiver er utnyttet i pop-kulturen. Presse-etikk blir drøftet av Knut Rasmussen. Her skulle være nok å lese! Vi benytter også anledningen til å ønske våre lesere i Foreningen og ellers God jul og Godt nyttår!

bm

RELIGION OG LIVSSYN

Organ for Religionslærerforeningen i Norge
Nr. 4, 2001, 13 årgang

Redaksjonskomiteen:
Bjørn Myhre (ansv.)
Harald Skottene

Redaksjonsråd:
Heid Leganger-Krogstad
Otto Krogset
Dagfinn Rian
Svein Olaf Thorbjørnsen
Svein Aage Christoffersen

Illustrasjon:
Åsmund Risnes

Formgivning:
John Jones

Det planlegges 4 nummer i 2002

Tidsfrist for nr. 1, 2002
1. februar

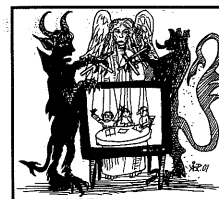
Trykk:
Allservice A/S, Stavanger

Opplag dette nummer:
800

Redaksjonens adresse:
Religionslærerforeningen
v/Bjørn Myhre
Berg Videregående Skole
John Colletts allé 106
0870 Oslo

e-post:
bjornmy@berg.vgs.no

ISSN 0802-8214

Innhold

	Side
Leder	2
Foreningsnytt: Turen til Roma i mai.	4
TEMA: <i>Knut Lundby:</i> Konstruerte bilder – religion i mediene	6
<i>Arild Romarheim</i> Mangfold og trend Religiøse tendenser innenfor forskjellige deler av norsk ukebladsvirksomhet	11
<i>Leif Bull:</i> Langt hår og dårlige venner – Jesus i populærkulturen	22
<i>Olav Hetland:</i> Islam – den slemme naboen?	26
<i>Terje Rasmussen:</i> Etiske blikk på mediasamfunnet	32
DEBATT: <i>Halldis Breilid og Tove Nicolaisen:</i> Fortellingens ulike dimensjoner	36
Kursoversikt	43
Stoff om landsmøtet kommer i neste nummer	

Tema i neste nummer:
Religion og dyr

Foreningens hjemmeside oppdateres jevnlig. Følg med på www.religion.no

Feil eller uregelmessigheter ved utsendelse av bladet: Kontakt Marit Hallset Svare (se baksiden)

FORENINGSNYTT

ROMA i Mai!

Som tidligere annonsert arrangerer Religionslærerforeningen studietur til Roma 20. – 27. Mai. Turen er beregnet på lærere i Grunnskolen og i videregående skole.

Studieemner:

Kunst og arkitektur.
Antikkens Roma.
Kirkens Roma.
Renessanse og Barokk.
Marias Roma.
Den katolske kirke idag.

Kortfattet program

(forbehold om endringer).

Mandag 20. Mai:

Ankomst Roma 10.05. Transport til hotellet.
Vi drar til Peterskirken og Petersplassen.
Felles velkomstmiddag på kvelden.

Tirsdag 21. Mai.

Forum med piknik på Palatinhøyden.

Neros Gyldne hus – Domus Aurea og Colosseum.

Onsdag 22. Mai:

Audiens hos paven. Nekropolen under Peterskirken.
Laterankirken og Den hellige trapp.

Torsdag 23. Mai.

Kirkevandring – «fra middelalder til barokk».
Piazza Venezia, Capitol og Capitolmuseene.

Fredag 24. Mai:

Vatikanmuseene.
Ettermiddagen fri.

Lørdag 25. Mai:

Via Appia med piknik i det grønne.
San Callisto-katakomben.
S. Clemente med Mithras-helligdommen.

Søndag 26. Mai:

Byvandring i «Centro Storico»

(«Gamlebyen») med palasser, kirker og annet «smågodt». Il Jesu.
Felles avskjedsmiddag på kvelden.

Mandag 27. Mai:

Avreise. Flyavgang 11.15.

Praktisk informasjon:

Pris. 8500 kr. (forbehold om prisendringer).
Mulighet for rimelig tilslutningsfly gjennom reiseselskapet. Prisen inkluderer reise, transport til og fra hotellet, dobbeltrom på hotell (Det er kun ett enkeltrom tilgjengelig med et tillegg på ca. 1500 kr.), frokost, en fellesmiddag og inngangsbilletter.

Deltakerne vil få tilsendt kursplan og detaljert turprogram for studieturen.

Kurskomite: Tove Magnus (Persbråten vg. Skole), Janne Egeberg Andersen (Solvang

ungdomsskole). Faglige ledere: Anne Katrine Frihagen som er lektor ved Grefsen vg. Skole. Hun har ledet grupper til Roma ca. 40 ganger. Bernt T. Oftestad professor dr. theol. fra Menighetsfakultet.

Star Tour gruppereiser må ha rask tilbakemelding fra oss (senest 15. Januar). Derfor, vær rask! Din påmelding er bindende så snart den kommer inn. («først til mølla får først malt»). Fyll ut slippen nedenfor og send den til: **Religionslærerforeningen i Norge v/ Janne E. Andersen, Kirkevn. 56 J, 1395 Hvalstad.**

Vi registrerer din påmelding, og reisebyrået vil sende ut en innbetalingsblankett for et depositum på Kr. 1000 i Januar. Depositum trekkes fra regningen når denne sendes ut. Har du ikke avbestillingsforsikring i en egen forsikringsavtale, må du selv ordne dette.

PÅMELDING

Navn:

Adresse:

Telefon:

Skole:

Se kursoversikt de to siste sidene!

Knut Lundby:

Konstruerte bilder – religion og mediene

Fjernsyn, radio og aviser presenterer *konstruerte* bilder og rapporter fra sine omgivelser. Massemediene må *redigere* sitt stoff. De velger ut, prioriterer, vinkler og tilrettelegger for sine seere, lyttere og lesere. Dette er deres oppgave. De må derfor også konstruere og redigere bilder av religion og religiøsitet.

'Nye' og 'gamle' medier

Nye interaktive medier, som de mange nettsteder på Internett, gir lett tilgang til å publisere. Men også disse sidene er konstruert. Det vet enhver som har satt tekst og bilder sammen til en 'hjemmeside'. Fordi verdensveven på internettet ennå ikke har fått former og normer å operere innenfor, fordi kontroll på nettet er vanskelig og fordi de fleste nettsteder har forholdsvis få brukere, er ikke rammene for redigering og stoffkonstruksjon på langt nær så stramme som i aviser, radio og TV. Disse massemediene er etablerte institusjoner med innarbeidede arbeidsformer. Konstruksjonen av stoffet foregår i etablerte redaksjonelle prosesser, ut fra journalistiske standarder og formater som er tilpasset den enkelte medietype og sjanger. Massemediene når mange, derfor kan konsekvensene av de redaksjonelle valg virke større. Men både de 'nye' og de 'gamle' medier konstruerer sitt innhold og dermed både hva de fokuserer og framstillingen av disse biter av verden.

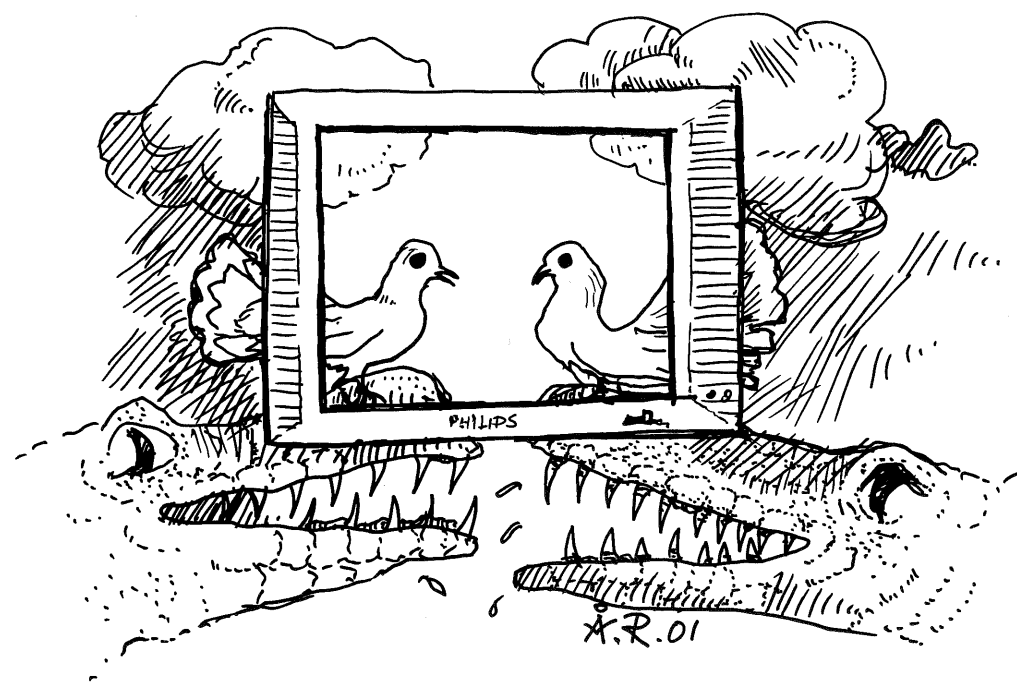
I samspillet mellom utsending i masseme-

dier og tilbakemelding gjennom nye medier som e-post og tekstmeldinger på mobiltelefon, får brukerne muligheter til å påvirke konstruksjonen i massemediene. Dette kan likevel være del av et samlet redaksjonelt konsept. «Big Brother» på TV er et eksempel.

De store medieselskapene blir flermediale. Også 'gamle' medier digitaliseres. Omformingen og nedbrytingen av mediestoffet til binære tegn, 0 og 1, gjør at den samme nyhetshistorien, for eksempel, kan tas ut i flere medieformater. NRK kan bruke samme nyhetstekst både i radio, fjernsyn og på nrk.no. Aviser kan tilpasse stoff fra en felles digitalisert base til håndholdte terminaler, lokale radio- eller fjernsynssendinger – og til den velkjente papirutgaven. Digitaliseringen øker konstruksjonsmulighetene. Men at det redaksjonelle stoffet i den samme mediebasen tas ut i ulike former og kanaler, gir ikke nødvendigvis mangfold i vurderinger og framstillinger. Det gir like gjerne enfold, fordi den konstruerte historien som ligger i bunn er den samme.

De mediebildene og -rapportene som når de fleste, kommer fra de store mediehusene. Selv om Norge er på verdenstoppen i antall aviser og i avislesing i forhold til befolkningsstørrelse, og selv om radio preger folks hverdag mer enn vi ofte tenker over, er fortsatt fjernsynet det dominerende medium.

Foreløpig er det overveiende norsk eierskap i disse mediene i Norge. Hvis utenland-

ske interesser får sterkere fotfeste, vil også dekningen av religion og religiøsitet, få svarete feste i norske forhold.

Det hender en sjelden gang at fortryllelsen i de hjemlige forhold preger mediebildet også i andre land. Det skjedde 25. august 2001 da kronprins Haakon fikk sin Mette-Marit, en mediebegivenhet med religiøse islett, som er egnet som eksempel.

Mediebegivenheter

Fjernsynets og andre massemediers dekning av kongelige overgangsriter er klassiske eksempler på 'mediebegivenheter' (Dayan & Katz 1992). Mediebegivenheter er de store øyeblikk på TV, seremonier der seerne blir trukket inn i direktesendinger av historiske vendinger.

Selv direktesendinger er konstruert. Det skjer både i bildeutsnitt (som for NRK og TV2 i dette tilfellet var de samme) og i kommentarer (der de to fjernsynskanalene laget hver sin versjon). Men i mediebegivenheten

ligger det en dypere konstruksjon i den fortellingsform som medienes beretning om begivenheten støpes inn i. Det er tre hovedtyper: Store, direktesendte hendinger kan framstilles enten som en kappestrid, som en erobring eller som en kroning, framholder Dayan & Katz. Fortellertypene kan veksle over tid. I de mest dramatiske tilfellene er det først en innledende kappestrid, så en erobring, og tilslutt en kroning – akkurat som i eventyrene, framholder Dayan og Katz (1992: 27). Historien om kronprins Haakon og Mette-Marit har alle disse elementene.

Mediebegivenheter krever kringkasting, selv om avisene selvfølgelig også vil rapportere. Da Georg VI ble kronet i Westminster Abbey i 1937 ble for første gang en slik begivenhet overført i radio. Da dronning Elisabeth ble kronet i 1953, var det første gang TV dekket innsetting av en ny monark i fjernsynets hjemland Storbritannia. Dette ble den første store mediebegivenheten i historien. Mer enn halvparten av britene fulgte

kroningen i 1953 (Lundby 1993: 11–13). De som konstruerte disse begivenhetene for radio og fjernsyn, var bevisst deres «religiøse betydning» (Wolfe 1984: 93, 497–498). Dekningen av prinsesse Dianas begravelse i 1997, fikk enda tydeligere religiøse dimensjoner, kanskje først og fremst gjennom folks gjensvar til mediedekningen – som jo også ble dekket. Folks sorg ved kong Olavs død i 1991, både med lysene i snøen utenfor slottet og ved deltakelsen i gatene og ved fjernsynsskjermene under begravelsen, er et annet eksempel.

Da kronprins Haakon giftet seg med Mette-Marit ble folk igjen invitert til å tre inn i en mediebegivenhet, også med sin religiøsitet. Det var en mediert seremoni. Med fjernsynet som formidler og forteller kommer folk tett på. Fascinasjonen forenes med overgangsritys mystikk rett foran øynene på seerne.

Kollektive, konstruerte representasjoner

Som under OL på Lillehammer, var kollektive representasjoner i spill under Det Kongelige Bryllup. Kollektive representasjoner er felles framstillinger og symboler; begreper, kategorier, myter, trosforestillinger – og språk. Emile Durkheim viste hvordan kollektive representasjoner er med å forme og bære det samfunnet eller fellesskapet som bruker dem. I dette så han religionens funksjon. Den grunnleggende idéen i Durkheims teori om representasjoner er at de – når de først er produsert – fortsetter å eksistere i seg selv en tid, på samme måte som medieprodukter (Lundby 1997).

Kollektive representasjoner er ikke bare konstruert, produsert. De er også medierte. De må formidles, bæres fram. De store kollektive begivenheter bæres fram av mediene, som selv er med å prege begivenhetene. I samspillet med alle dem som følger begivenhetene gjennom direkte eller gjennom mediene, bekreftes det kollektive.

Åpningsseremonien under OL på Lillehammer var en komplisert produksjon, der

forskjellige kulturelle – og religiøse – elementer ble vevet sammen; slik tilfellet også var med kronsprinsbryllupet

Bekjennelsen og biskopen

Selve vielsen i Det Kongelige Bryllup ble toppunktet i en overgangsrite over flere dager, der Mette-Marits bekjennelse av sin «utsvevende» fortid overfor journalistene ble et viktig forberedende ledd. Biskop Gunnar Stålsett fikk en viktig rolle. Med fjernsynskameraene tett på og millioner av mennesker som deltakere i mediebegivenheten, klarte biskopen å tale til de to som giftet seg på en måte som møtte Mette-Marit og Haakon der de var. Nettopp gjennom dette viste seg mediebegivenheten seg å møte mange mennesker i deres innerste. En av Norges fremste reklamemakere, Ingebrigt Steen Jensen, skrev etterpå om Stålsett som

«valgte å gi henne Guds nåde, fordi hun, som oss alle, kunne stå sterk, ren og ta fatt på resten av livet med blanke ark, tross alt hun og vi alle har syndet og trått feil, da var det like før, og for første gang, jeg kjente nåden som en kraft i mitt eget liv» (Jensen 2001).

Sett i et antropologisk eller religionssosiologisk lys ledet biskopen kronprinsen og Mette-Marit gjennom selve passasjen og inn til en ny status (van Gennep 1960; Turner 1974:232). Straks de var gjennom passasjen og Mette-Marit kom ut av kirken som kronprinsesse, begynte mediene å framstille henne som ikon. I fjernsynsdekningen ble bildet av det nygifte kronsprinsparet lagt inn i en fløyelsfarget ramme. Flere aviser framstilte det på liknende måter dagen etter. Bildet av kronsprinsparet som kysset hverandre utenfor kirken ble 'frosset'. Bildet ble holdt fast av mediene. Et ikon har kraften av det frossede høyspente øyeblikket. Et ikon likner sitt objekt (Fiske, 1990:47). Men det er en planlagt, konstruert likhet (Leach, 1976:15).

Å.R. 01

Hverdagslivet

De store mediebegivenhetene er unntakene. Men også i hverdagslivets religiøsitet og oppfatninger av religion, setter mediene konstruksjoner spor. Fordi bruken av massemedier er så omfattende og så innvevd i menneskers samhandling, vil mediene bilder av religion og omverden ellers, henge som bakteppe for egen religiøsitet og livstolkning. Mediene utgjør endel av våre omgivelser, også for tro og religiøs atferd.

Nordmenn snakker lite om sin tro og sin religiøsitet. Desto viktigere blir det bakteppe mediene trekker opp. Mediebildet gir stoff til folks samtaler. De egne, direkte religiøse erfaringene settes det ikke så ofte ord på. De sider ved religion og religiøsitet som trekkes fram i mediene, kan i stedet dominere samtalene. Gjennom den daglige praten korrigerer vi våre holdninger og oppfatninger – også våre trosoppfatninger. Derfor er mediene bilder viktige for forming av religiøsiteten.

Medienes bilder er pr. definisjon skjeve, fordi de alltid er redigert, basert på utvelgelse av noe og utelatelse av noe annet. Denne konstruksjonen kan skje ut fra aksepterte prinsipper, men bildet – bakteppet – kan aldri bli fullstendig.

Symbolske univers

Mediene forsyner folk med et symbolsk univers. Kirkens rolle som leverandør av symbolske premisser for samfunnet er langt på vei erstattet av mediene; som formidler og skaper et sammensatt symbolsk univers der kirkens gamle symboler blandes med symbolske innslag fra andre kanter, slik mediene redigerer det. Det er ikke de religiøse institusjonene, men redaksjonene, som styrer som-bolsammenstillingen.

Mediene er personorientert. De religiøse institusjonene og deres symbolbærere prøves i mediene, ikke på autoritativ tale, men på om de personer som står fram på religionens vegne, er troverdige ut fra de kriteriene som mediene setter opp. Biskop, prest og imam er utsatte symbolbærere i så måte.

Teologi som dogmatikk og læreforkyn-nelse vil finne liten gjenklang i de fortolkningsskjemaene som mediene i dag opererer etter. De religiøse institusjonenes selvforståelse kan virke livsfjern og irrelevant for folk hvis den ikke utvikles i forståelse av og kritisk kommunikasjon med mediens fortolkningsskjemaer.

Referanser

Dayan, Daniel and Elihu Katz (1992): *Media Events. The Live Broadcasting of*

History. Harvard University Press, Cambridge, Mass.

Fiske, John (1990): *Introduction to Communication Studies*. 2nd ed. Routledge, London.

Jensen, Ingebrigt Steen (2001). 'Mette-Marit og flua', *Vårt Land*, 8.9.2001

Leach, Edmund (1976). *Culture and Communication. The logic by which symbols are connected*. Cambridge University Press, Cambridge.

Lundby, Knut (1993). *Mediekultur*. Universitetsforlaget, Oslo.

Lundby, Knut (1997). 'The Web of Collective Representations', i Stewart M. Hoover & Knut Lundby (red.), *Rethinking Media, Religion, and Culture*. Sage, Thousand Oaks.

Turner, Victor (1974). *Dramas, Fields, and Metaphors. Symbolic Action in Human Society*. Cornell University Press, Ithaca.

van Gennep, Arnold (1960). *The Rites of Passage*. The University of Chicago Press, Chicago.

Wolfe, Kenneth M. (1984): *The Churches and the British Broadcasting Corporation 1922–1956. The Politics of Broadcast Religion*, SCM Press, London.

Knut Lundby, professor i medievitenskap, faglig leder for InterMedia, Universitetet i Oslo. ADR: knut.lundby@intermedia.uio.no

Arild Romarheim:

Mangfold og trend

Religiøse tendenser innenfor forskjellige deler av norsk ukebladvirkelighet

Noen sprikende eksempler

Noen spredte glimt fra norsk ukebladpresse kan illustrere det store spekter vi nå har å gjøre med i dette enorme markedet. Variasjonen er stor både når det gjelder typer av blad og typer av budskap.

Åndeunivers for middelaldrende:

To sjamaner fra Bergen, blir tilkalt fra ulike deler av landet for å få bukt med spøkelser. «Vi samler sammen de forvirrede sjelene som gjenferd jo er, så får vi dem til å forstå at de ikke lenger kan fortsette å være her i vår verden, men må gå mot lyset». Disse to har vært på TV, de har vært i VG (22/12 96) og de har vært i ukebladet Hjemmet, hvor deres praksis også settes inn i en New Age-sammenheng:

«I de nærmeste årene vil flere og flere mennesker få overnaturlige opplevelser... Jordens svingfrekvens øker fram mot årtusenskiftet... Vårt syn på skolemedisin vil forandre seg. Og vår virkelighet vil nærme seg den overnaturlige virkelighet, slik at vi oppfatter flere signaler fra den andre siden. Flere og flere vil oppleve å bli plaget av spøkelser...» (Hjemmet nr. 20/97).

New Age for damer:

Kvinner og klær (KK) har som et av sine førstesideoppslag «New Age på badet: Den nye skjønnhetspleien». Et japansk firma, Shi-seido, har lansert en komplett pakke for alternativ skjønnhetspleie med kremer, massasjeoljer og badevannstilsetninger. Videre kan man bruke dufter (røkelse) og te – gjerne

i kombinasjon med yoga, reiki, fargeterapi eller aurabalansering – som alt til sammen bevirker at man blir vakker *innenfra*. Badet er det nye meditasjonsrom, husets viktigste rom. Gjennom sansene påvirkes ånden som igjen påvirker ditt utseende. Tidligere produkter virket utenpå. De nye kosmetikk-produktene har større ambisjoner:

«De vil gjøre oss til bedre mennesker. Sansestimulerende føl-deg-vel-produkter som virker oppkvikkende og stimulerende eller avslappende og beroligende etter behov, lover så vel økt livsglede og energi som harmonisk velvære... Skjønnhet i år 2000 handler om selvaktelse, utstråling, tilfredshet og velbefinnende.» (KK1200).

Magi for barn:

I august 2001 lanserte Disney et nytt tegneserieblad, Witch, skreddersydd for 13-åringer, og med stor appell ned til 8–10-årsalder med magi som hovedtema. Her tegnes et åndskampunivers hvor fem høyst alminnelige jenter er på arenaen, med «Will» i hovedrollen. De er blitt utvalgt til «heks» av et himmelsk kollegium av mektige ånder, en tanke tydelig overtatt fra teosofiens tale om «mesterne». Disse våker over verdens åndelige utvikling fra et himmelsk tempel (i bladet kalt «Kandrakar») høyt over alle galakser. De fem blir tildelt magien som våpen. Den kan brukes i direkte åndskamp, som når f. eks. ekte demoner sniker seg inn i den ellers harmløse halloween-feiringen. De magiske ferdigheter kan også brukes når man blir hørt av læreren, slik at han styrer

unna den delen av lekse man ikke kan. Det spesielle er at bladet legger opp til en direkte kobling mellom den magiske virkeligheten og den hverdagslige. Dette er dermed ikke eventyr, i så måte ganske annerledes enn Harry Potter-bøkene. Lykkeamulett ligger ved. Leseren oppfordres til å praktisere. Når jentene er i sin heksestatus får magiske vinger, som alver. Det brukes også en tradisjonell okkult terminologi:

«Will skal arve Kandrakars hjerte, smykket som inneholder luften, vannet, jorden og ildens hemmeligheter. Will bærer i seg de fire elementenes kraft, en kraft som hos henne blir til ren energi.» (Witch 1/2001).

Åsa-tro for ungjenter:

Det fremste trenbladet for jenter i dagens Norge, Det Nye, har i sitt oktobernummer 2001 en seriøst anlagt artikkel om seksuelle misbruk i kristne miljø. I lederartikkelen, «Frelst og forført» kontrasteres denne kristne forførelse med den forgudede status kvinnen har innenfor moderne åsatro, hvis gudsdyrkelse beskrives i en egen reportasje i samme blad. Redaktøren tar i sin leder et kraftig oppgjør omkring mannsreligiøsiteten (nemlig innen islam/kristendom) og hun anbefaler i stedet åsatro:

«Det er sjelden jeg går så sterkt ut, men vranglære om kjønn, raser og tro har om igjen og om igjen forårsaket undertrykking, arroganse, maktkonsentrasjon, drap og krig. Og nå nylig, torpedering av World Trade Center i New York... Hvis man først må ha en tro, så takke meg til Odin og Tor ... det fine med Odin og Tor er at de godtar andre guder enn seg selv, til og med kvinner!... Dessuten krever ikke disse gudene underkastelse og ydmykhet... Gudene er som deg og meg, de har begrensede ressurser, så be ikke i tide og utide, råder Mari, som er frelst, men ikke forført» (Det Nye nr. 12/01).

Religion som kuriositet – mest for de ekstreme:

I januar 2001 feiret hinduene sin aller største festival, Kumbh Mela. Vi Menn presenterer i den anledning et bilde av en deltaker som har sittet med hånden i været i 27 år, så den er helt forkrøplet. Og bladet kommenterer slik:

«Menneskene er blant de mest oppfinnsomme dyra i vår verden. Ta nå for eksempel Maharaj Amer Bharti som er hindu og en hellig mann... Elven Ganges, som renner gjennom byen som en kloakk, blir for troende hvert 12. år forvandlet til en nektar som vasker vekk syndene til dem som bader i den. I år regner man med at 70 millioner syndere besøker festivalen for å vaske av seg sine skitne gjerninger...». (V.M. 6/01)

Advents-stillhet i kirken – for alle aldre:

Norsk Ukeblad for 20. november 2001 kan stå som et typisk eksempel på et familieukeblad i møte med den store høytid som nærmer seg. I artikkelen «Besøk en kirke i julestria: Tenn et lys for verdensfreden» møter vi mor (41) og datter (13), kaffekoker Kristine (88) samt to venninner (begge 20 år). De tenner lys ved lysgloben i Oslo domkirke. Det presenteres også en liste over tilsvarende åpne kirker ellers rundt omkring i landet, hvor man kan være stille, be eller få samtale med en prest eller diakon. 20-åringene sier at de ved å tenne lys «sender tanker» til dem som lider, spesielt i Afghanistan, «det er vår måte å hjelpe på». Og på lederplass avslutter redaktøren slik:

«Her i bladet begynner sidene å preges av julen som nærmer seg. Den setter våre liv i perspektiv, og gir grunn til glede og ettertanke. Den bringer håp og forsoning. Og tid til nærhet. Ha en fin uke!» (NU 47/01)

Et stort marked.

Det selges nå 80–90 millioner ukeblad pr. år i Norge. Snittopplaget for alle utgivelser er

Tabell 1	1970	1977	1988	1997	2000
Se og Hør (fra 1978)			296000	392000	416000
Hjemmet (1909)	170000	318000	325000	257000	249000
Norsk Ukeblad (1933)	275000	292000	293000	204000	178000
Familien (1939)	89000	115000	145000	165000	170000
Allers (1897)	212000	235000	154000	124000	113000

på 90-tallet var 2,5 mill. Det vil si at det kjøpes ca. 1,4 blad pr. husstand. Antall lesere regnes å være rundt fire ganger så stort som opplaget (Gripsrud 1999:19 & 27). En tabell som viser opplagstallene for de fem største ukebladene i Norge ser slik ut, i følge de senest tilgjengelige tall fra Statistisk sentralbyrå (tabell 1).

Andre viktige blader (ukentlig) og magasiner (månedlig) rangert etter opplagstall for 2000: bladet Vi Menn (105 000), magasinet Illustrert Vitenskap (74 000), magasinet Det Nye (72 000), bladet Kvinner og Klær (70 000). Undersøkelser viser at ukebladene betyr mye for leseren, det bekrefter identitet og kan gi en følelse av intimitet, særlig dersom man redaksjonelt kan skape en «personlighet», som leseren kan kommunisere med (Rørslett 1977:62). Lederartiklene er betydelige i denne sammenheng. Påvirkningen

forsterkes ved gjentakelser og den når særlig inn på områder hvor han/hun fra før av ikke har for bastante overbevisninger (Braaten 1978:19). Det utgis i dag vel 1300 forskjellige ukeblader i Norge, til en samlet omsetning på over to milliarder kroner.

Familieblader og andre blader

Forbrukerundersøkelsen 1999 fra Norsk Gallup viser følgende rangering når det gjelder hva slags ukeblad man har «lest eller tittet i» de siste 12 måneder (tabell 2).

Man kan gjøre seg mange iakttagelser utfra denne lille tabell. Kjendisbladet Se og Hør, som er nokså religionsløst, er noe for seg selv, ikke bare som bladtype («sladrebblad») men også i opplagstall. Den topper listen suverent, etterfulgt av familieukebladene Hjemmet og NU. Men så kommer – noe overraskende – faktabladet Illustrert

Tabell 2	alle	mann	kvinne	13–19	20–29	30–39	40–49	50–59	60+ år
Se og Hør	39.8	36.9	42.5	50.7	43.5	39.4	37.5	38.2	35.3
Hjemmet	26.8	18.6	34.7	24.9	22.2	22.7	26.1	29.0	33.5
Norsk Ukeblad	20.3	14.0	26.3	19.6	18.9	19.2	19.9	20.6	22.4
Ill. Vitenskap	17.4	20.5	14.4	29.4	19.4	16.2	18.4	16.6	11.9
Familien	17.3	10.0	24.4	12.5	9.8	12.1	16.8	20.9	27.5
Vi Menn	16.7	23.8	9.8	16.9	25.9	19.6	15.8	14.2	9.1
Allers	15.7	10.5	20.8	15.2	12.9	13.5	15.7	18.2	18.4
Kvinner og Klær	11.3	5.0	17.4	12.8	14.4	13.5	11.4	9.2	7.8
Det Nye	8.9	5.2	12.3	20.8	17.2	6.2	5.9	4.6	4.2

Vitenskap, som skyver andre blad nedover på listen, sammenlignet med opplagstallene. Det er tydeligvis fasjonabelt å kunne oppgi at man leser dette blad. Videre ser vi at kvinner leser mer enn menn. Det gjelder også Se og Hør som ikke er profilert som noe kvinneblad. Se og Hør er særlig overlegent blant de helt unge, men dominerer forøvrig bildet i samtlige aldersgrupper. Tenåringsjenter leser Det Nye, mens guttene leser Illustrert Vitenskap. KK er for kvinner før overgangsalderen og Vi Menn er mest for menn på 20–30 år. Familieukebladene er for de middelaldrende og eldre. De over 60 setter særlig pris på Hjemmet og Familien.

Kjernen i mine ukebladstudier dreier seg om familiebladene Hjemmet, Norsk Ukeblad (begge utgitt av Hjemmet Mortensen A/S) og Allers (utg. Norsk Aller A/S) årgang 1997, med sammenligninger bakover til 60-tallet. Denne undersøkelsen (heretter: «97-undersøkelsen»), som vi her kun bruker deler av, er presentert mer fullstendig annetsteds (Romarheim:2000). Kort sagt påviste jeg her en markert økning (fem-dobling) av religiøse innslag fra 60- til 80-tallet, som siden har holdt seg stabilt høyt. Det vil si at 9 av 10 familieblader i snitt nå har et religiøst innslag (faste astrologispalter m.m. ikke medregnet). På 80-tallet hadde 1 av 3 slike innslag et kristent innhold, mens 2 av 3 hadde alternativreligiøs karakter: åndetro (særdeles hyppig), healing, reinkarnasjon etc.. På slutten av 90-tallet er dette snudd om: alternativreligiøsiteten reduseres nesten til det halve, mens kristne innslag øker tilsvarende, og utgjør nå størsteparten av de religiøse innslag. Det vil si at man i 5 av 10 familieukeblader (Hjemmet, Allers, N.U.) nå i snitt finner et innslag med en positiv framstilling av kristendom.

Man kan ane visse nyanser når det gjelder profilen til de tre ukebladene på slutten av nittitallet. Hjemmet er med sin prestespalte nokså stabilt «kristelig», noe som også avspeiles i lederartiklene, skrevet av bladets faste redaktør gjennom mange år, Rønnaug

Greaker. Disse lederne er personlige, ofte med redaktørens opplevelser med egne barnebarn, f. eks. i kirken, eller man får glimt fra hennes gode oppvekst på Fetsund. «Som jeg har fortalt deg mange ganger før var moren min lærerinne på Fetsund i mange, mange år...Hun mente at det ikke var noe som appellerte slik til barnas fantasi som fortellingene om Jesus...Sondre, barnebarnet mitt på fire år går i en barnehage drevet av Fagerborg menighet. Følgelig får han høre mye om Gud og Jesus, noe han setter stor pris på...» (Hjemmet 22\97). Et ønske om å formidle et seriøst verdysyn er påtagelig. Gjennom de to siste år er Norsk Ukeblad i ferd med å få et visst folkelig kristent preg ved sin nye redaktør Ulf-Arvid Mejlænder. Et par lederartikler illustrerer dette: «Påskens mysterium...Hvis jeg kunne reist bakover i tiden og fått sjansen til å gjenoppleve et hvilket som helst historisk øyeblikk, måtte det blitt Jesu oppstandelse...» (Påskenummer, NU 14-15\01). «Konfirmasjonen er en vakker tradisjon, og en seremoni med sentral plass i vår kirke. Ved den bekreftes dåpen, og den pakt den innebærer, gjennom en ny velsignelse. Konfirmantene våre er et flott syn. Med hvite kapper og høytidstemte ansikter. Og med skinnende øyne som har begynt å skue inn i den voksne verden som venter.» (NU 38\01).

Med redaktørskifte i Allers 1999 (Janne Jarnfeldt) dreiet dette bladet klart i retning av et rent kvinneblad. Det kristelige er tonet ned på lederplass og erstattet med en tradisjonell velvære-ideologi.

Nedslagsfeltet for disse tre blader alene kan stipuleres til et antall på vel 2 mill. lesere hver uke. Hver tredje norske husstand har et av disse liggende i sitt hjem. Det er her den modne kvinnelige del av befolkningen som står i fokus, mødre og – ikke minst – bestemødre. Tradisjonelle familiære verdier står derfor sterkt. Denne befolkningsgruppen er også viktig som oppdragere av den kommende slekt. Derfor er deres verdier viktige i et samfunnsmessig perspektiv. Jeg

har valgt å stort sett å se bort fra ukebladene Se og Hør og Familien. De tre bladene i 97-undersøkelsen representerer da et bevisst utvalg (Hellevik 1991:85), ut fra en forhåndskunnskap om at nettopp disse familieukebladene verken er programmatisk for eller imot spesielle former for religiøse innslag. Dermed antas de å være sensitive for svingninger på det religiøse markedet. Disse utvalgskriterier må holdes in mente når man siden ønsker å danne seg et tilnærmet helhetsbilde av ukebladkulturen. Det religionsløse Se og Hør og det kristelige Familien kan begge vise til jevn framgang på nittitallet, på bekostning av de andre tre bladene på ukebladtappen, og «oppveier» hverandre således til en viss grad, selv om Se og Hør veier tyngre. Denne «overvekt» av religionsløshet kan videre balanseres mot tyngden av religiøse innslag i andre typer ukeblad.

Man kunne i tillegg eventuelt ha tatt med i betraktningen 90-tallets eksplosjon av areligiøse trendblader, blader som synes lukket for religiøse spørsmål og som søker stadig nye nisjer i markedet. Det er spesialiserte blad for hårfrisyrer, tatovering, interiør, data, elektronikk, våpen, motorsykler, båter, fitness og snowboard, samt blader for sigarer og viner, innenlandske og utenlandske, livsstilsblader for kvinner og for menn med alt fra moter, sjekketricks, samleiestillinger til urban forbrukerkultur. Sistnevnte sjanger er mestøkende for tiden, med den maskuline materialist i vinnerrollen. Mannskrisen representerer et betydelig marked. Her er all mystikk borte, også naturmystikken. Det tradisjonelle Vi Menn er fortsatt en del ute i skog og mark på jakt etter elgen og storlaksen. Men i de nye mannfolkbladene (Mann, Slitz og Men's Health, opplag 1999: henholdsvis 35 000, 22000, 39 000) er det kvinner, moteklær, fine utesteder og flotte biler man jakter på. Og det er sin egen kropp man tenker på. Det urbane er i fokus. Dette ukeblad er til å slappe av med, det skal ikke drøfte innviklede spørsmål som verdier, livssyn, samliv og familie. «Gutta fikser

stort sett det der...Vi trenger ikke noen til å forklare oss hvordan vi skal leve livet vårt», sier redaktøren i Mann (Vårt Land 9/9 1999). Skulle det være noen «religion» å peile i disse bladene måtte det være mammondyrkelse og selvdyrkelse. Det ville – i denne sammenheng – føre for langt å gå inn på dette. Men det er viktig å ha en viss oversikt over ukebladkulturen som totalfenomen, hvor familieukebladene representerer «urformen», på et marked i lynrask forandring.

Kjønnsespesifikk påvirkning.

Særlig bør man ha øye for den kjønnsespesifikke ukebladpåvirkningen: Jenter er interessert i magi og mystikk, damer snuser på healing og New Age, middelaldrende og eldre damer vil ha tradisjonell kristendom. Religion er – uansett form – ikke noe særlig for menn. Alt dette har de store forlagene kartlagt gjennom profesjonelle og kostbare markedsundersøkelser. Herigjennom vokser det fram en folkereligiøsitet på kommersialiseringens premisser, hvor ukebladene får en trendforsterkende effekt, ettersom de – for å selge – er avhengige av å gi folk mer av det de allerede er interessert i. Hver lesergruppe får så hvert sitt skreddersydd tilbud, også når det gjelder trender og verdier.

Damebladet Kvinner og Klær (utgiver: Allergruppen A/S, opplag) og jentebladet Det Nye (utg. Hjemmet Mortensen A/S), bryter begge med tradisjonelle familieverdier og inviterer til å eksperimentere med noe helt nytt og annerledes. Mystikk, magi og New Age står – sammen med utradisjonell sex – jevnlig som førstesideoppslag. Dette er kombinert med stadige advarsler mot ulike former for sekterisme og tilstivnet dogmetro, spesielt innen islam.

Typiske oppslag fra jentenes fremste trendblad, Det Nye, er: «Prøv okkulte krefter» med oppskrifter på kjærlighetsdrikk m.m. (11\98). «Het trend: mystikk og magi» (10\99). «Lær deg å spå i hånden» (13\00). Kristne innslag er svært sjeldne, og i så fall

gjerne med en kritisk tone. Samme tendens, om enn noe avdempet, er også tilstede i den rikholdige jentebblad-floraen forøvrig, i blader som *Mag*, *In-Side*, *Shape-Up*, *Vi* og *Gutta*. Opplagstallene på disse når i beste fall bare opp til halvparten av *Det Nye*.

Eksempler fra førstesider i *KK* er: «Midtsommermystikk. Unni Wilhelmsen og andre huldre. Heksesabbat og alvedans» (25\00). «*KK*-rapport fra alternativland: shopping for sjelen» (7\01). «Jenter i Iran: i krig for kvinnelighet» og på samme forside: «Kirken – et for trangt rom?» (34\99). «Klosterliv i Norge: bilder fra en lukket verden» (8\01) med en sympatisk reportasje fra karmelitt-søstrene i Tromsø – men temaet er kun beregnet til avstandsbetraktning, uten praktisk relevans for leseren. Tradisjonell religion er ikke noe for den moderne kvinne, verken kristendom eller islam. Magasiner som *Henne* og *Elle* øker i opplag, men er kun månedlige. De har en noe lavere alternativ-profil og mer vekt på seriøse reportasjer. Forenklet kan man samlet si om jente/damelitteraturen at mystikken fascinerer, ekstremiteten skremmer og etablerte religioner holdes på armlengdes avstand.

Gutte/mannfolk-litteraturen er mer gjennomgående religionskritisk, både på det seriøse og det vulgære plan. Faktabladet *Illustrert Vitenskap* (utg. Norsk Fogtdal A/S) har, ifølge leserundersøkelser, en overvekt av unge gutter (13–19 år) som lesere. Dette er interessant, ettersom man ikke har noe regulært marked av ukeblader for gutter. Den redaksjonelle linje synes å innebære en antikreasjonistisk virkelighetsforståelse, med avvisning av enhver form for skapelseshypotese. Samtidig presenteres religion som et av menneskets viktigste kulturytringer. Mest er man interessert i religion som forhistorie og som etniske kuriositeter. En kritisk spalte «*Vitenskap og mystikk*» gir innblikk i tilsvarende rariteter innen nyreligiositeten. Altså: religiøs tro er ingen aktuell utfordring.

Går vi herfra til musikkblader innenfor

tung-metal-sjangeren, møter vi blasfemi som ytringsform. Satanisme og kristendomsharselars er her blitt en stilart, et image med opp-ned-kors og 666 som symbolske uttrykk, jfr. blader som *Metal Hammer* og *Kerrang*. Sistnevnte presenterte i sept. 2001 den siste CD til *Slayer* med tittelen «God Hates you all». Korsfestelsesmotivet er elsket i disse kretser som en hån av kristentroen, med autentiske bilder av lik manipulert inn i posters med dette motiv (Kerrang oct. 2001). I sin rendyrkede form, såkalt «black metal», er dette blitt Norges viktigste eksportvare når det gjelder musikk. Og musikerne utøver sin kunst med stolte, gjerne inspirert av Varg Vikernes og hans sverming for den norrøne tankeverden.

Ser man så på mylderet av tegneserie-blader for gutter er mørkets rike nærmest allestedsnærværende – i science fiction stil. Endatil *Fantomet* slåss nå mot dødnings (19\99) og *Batman* mot «The Dark Knight». I *Darkness* møter vi groteske uhyrer, råsterke, sexy kvinnfolk og korrupte munk. I *Thor* slåss de norrøne guder mot de greske. I *Spiderman* dukker det opp tekno-gjenferd. *Her-man Hedning* gjør religion til humor. Og bladet *Predikanten* representerer kristendomsharselars på meget grovt nivå. *Spawn* er et voldelig spøkelse som bekjemper Satan og alle andre – også vanlige mennesker – som kommer i hans veg. Disse blader er fulle av religiøs og kristen terminologi, som danner forutsetninger for de unges møte med tradisjonell religion. Listen av blader er mye lenger og utvalget kan beses i enhver større Narvesen-kiosk. Altså: den åndelige problematikk er for det første spennende, og den har for det andre et anti-kristelig fortegn.

Om vi så går videre i gutteverdenen til mannfolkbladet *Vi Menn* (utg. Hjemmet Mortensen A/S), får religion nok et kraftig skudd for baugen. Stoffutvalget styres mot ekstremiteter og kuriositeter. Religion er primært interessant som uttrykk for menneskelig sprøhet og dumhet. Dette er helt gjennomgående – med noen få unntak. Unn-

takene knytter seg til tilfeller der religion kan knyttes til noe erotisk (som f. eks. den indiske tantrisme eller Kama sutra 14-15\01), hvor hovedpersonen er et mannfolk med voldelig fortid (Ludvig Karlsen 6\01) eller der det er en bar i kjerka (46\01). Typiske *Vi Menn*-oppslag er slikt som: «Vannviddets profeter» (om nyreligiøse terrorsekt 18\97). «I Guds navn skar vi av dem ørene» (om kristendom og slavehandel 25\97). «Hodene ruller for Allah» (om offentlige henrettelser 45\97). «Se de avslørende bildene: Heksene blant oss – ofte utfører de seremoniene splitter nakne» (11\95). «Tempelhorene – Guds lydige tjenere» (om indisk tempelprostitusjon 47\01). Før årtusenskiftet bringes en artikkel om de mange gale profeter som ventes til Jerusalem når denne tildragelse nærmer seg og hvordan israelske psykiatere har bygd opp en egen beredskap mot denne forventede bølge av profetparanoia. Rettesnoren for *Vi Menns* utvalg av religiøst stoff synes å være: jo verre, jo bedre. Men det finnes unntak. Oppslaget om den kjempemessige *New Age*-bevegelsen *Oibibio* i Amsterdam er rent

beskrivende, uten polemisk brodd (VM 15\99). Kvinner kan få ha religiøse interesser. Flere av modellene blir nemlig ekstra spennende ved at de er religiøse: «Teologistudenten – en ren åpenbaring». Denne angivelige «teologistudent ved MF» som pryder sidene, viser seg ved nærmere ettersyn å ha vært på snarvisitt innom grunnfag ved TF. Hun tror forøvrig også på reinkarnasjon (2\97). *Vi Menn* viser også en betagende interesse for de religiøse funderingene til den vakre modellen Ellen Jørstad: «Jeg er ikke kristen, men jeg tror på reinkarnasjon. Som de fleste mennesker må jeg ha noe å tro på, så jeg har utviklet min egen lille *Ellen-religion*», forteller den søte Asker-jenta. (50\97).

Konklusjonen når det gjelder *Vi Menns* forhold til religion må kort og godt være at religion ikke er noe for skikkelige mannfolk. Sammenholder vi dette med de trender som ellers tilbys til gutter og menn bør resultatet være foruroligende for alle som har et seriøst forhold til religion: Religion er et ikke-fenomen i mannens verden, både vitenskapelig og trendmessig, det er å betrakte som rariteter som påkaller gremmelse, latter, ja, tildels ren forakt.

Ulike typer religiøse innslag

Ser vi på 97-undersøkelsen er det påfallende først å legge merke til hva man ikke finner. Det gjelder spesielt fraværet av den tidligere så hyppige forekommende spiritisme (kun ett eneste innslag i *NU*, *Hjemmet* og *Allers* til sammen). Tilsvarende er den radikale nedgang i antall ånde-reportasjer siden 80-tallet (fra 47 til 8). Har man bevisst villet dreie vekk fra 80-tallets åndeunivers og mer i retning av en kristen virkelighetsforståelse? Vi aner her konturene av en kristen retradisjonalisering, som skjøt ny fart i forbindelse med Kristus-jubileet år 2000.

Familiebladene rommer ikke noen interesse for grenseområdet mellom parapsykologi og religion eller vitenskapelig funderte helhetsoppfatninger som religionserstatning.

Slike spørsmål drøftes i helt andre typer blader, f. eks. Illustrert Vitenskap. Sistnevnte blad har også tallrike etniske reportasjer, med eksempler på naturfolks religion, noe som det også er svært lite om i familieukebladene.

Tradisjonelle religioner er så godt som helt fraværende i familieukebladene. Forklaringen er muligens at dette anses som problemstoff, i form av innvandrerkonflikter, islamsk fundamentalisme, politisk uro etc.. Kvinnebladene, derimot, er ikke så redde for slikt problemstoff, og har flere artikler om kvinnens stilling i muslimske land og lignende. Det Nye har til og med en oversiktsartikkel over verdens store religioner – pluss bahai – under tittelen «Guide til Gud» (DN9\01). Ved nærmere ettersyn viser det seg imidlertid at det dreier seg om en ren det seg imidlertid at det dreier seg om en ren bahai-propaganda, fra ende til annen – noe redaksjonen tydeligvis ikke har skjønt. Men artikkelen ble tatt inn, viser like fullt at redaksjonen anser religionsproblematikken som et hett tema for unge.

Det religiøse minnespekket er stort i ukebladene, men vi velger å fokusere på disse: nyreligiositet/New Age og kristendom. I det tredebildet vi i dag befinner oss dreier det seg i stor grad om hvem som veier tyngst av nettopp disse to.

Nyreligiositet og New Age

Det som finnes om nyreligiositet i familiebladene 1997 er forholdsvis beskjedent. Vi har stoff om gurer, Hare Krishna og reinkarnasjon som ligger i grenselandet til hinduisme. Disse artiklene er positivt vinklet, med et anbefalende preg. Videre må vi peke på en oversiktsartikkel om New Age, som ikke tar standpunkt for eller imot, men orienterer kort om New Age-begreper som det enterer kort om New Age-begreper som det kosmiske kjærlighetslys, kroppens energipunkter (chakraer), guider (hjelpere), reinkarnasjon, karma, astrologi, numerologi, spåkort, meditasjon, visualisering og healing. Journalisten er en nokså kjølig betrakter til det hele, jfr. Overskriften «Ny religion

skyter fart i mange land: De tror på mirakler og reinkarnasjon!». Og det hele avsluttes med en kritisk kommentar fra dr. Anfinn Engeseth ved Radiumhospitalet som sier at han er skeptisk til healing. «Jeg tror ikke det går an å visualisere bort en svulst» (NU 3\97).

Lignende oversiktsartikler over New Age har dukket opp i flere andre blader, f. eks. i jentebladene Shape-Up, In-Side, Det Nye og KK, her med et mer anbefalende preg. En etnisk antrukket førstesidejente (kledd i fjær) lanseres sammen med «New Age: kanalisering, regresjon, astrologi, healing» i Shape-up 8\99. Det alternative gjennomsyrrer hele dette nummer, og er meget brukorientert, med alle nødvendige adresser og telefonnummer. «Våg deg inn i det okkulte, bli mer selvbevisst, energisk og balansert» lyder overskriften på en 5-siders artikkel. Og In-Side opererer med en fast spalte «Det ukjente» hvor man sveiper over en del av alternativlandskapet hver gang. I 1\99 orienteres det om karma, magiske kjærlighetstriks og spøkelser, hvor også leserne oppfordres til å komme med sine historier. Det tegnes et bilde hvor det hører med til siste mote ikke bare å være etnisk, men også å være orientert om New Age. «KK mot år 2000: New Age fra A til Å» (KK7\99, førsteside). Men det er et spørsmål om ukebladene har lyktes i å framstille dette slik at det fenger. Mye kan tyde på at man har nådd et metningspunkt.

Forbrukerundersøkelsen 1999 fra Norsk Gallup tyder på at luften er gått ut av New Age-ballongen. På spørsmål om hva man interesserer seg for å lese svarer kun 4% av befolkningen at de er interessert i å lese om New Age, mens hele 89% sier de er «ikke interessert» eller «ganske uinteressert». Med så lav skår må vi vente at New Age-stoffet etter hvert blir borte fra ukebladspaltene, i hvert fall fra førstesidene. Om det fortsetter, vil det måtte sees på mer som et uttrykk for et redaksjonelt ønske om å påvirke enn som et ønske om profitt. Men dette må overlates til framtiden å finne ut av og vurdere. Da må

det også eventuelt vurderes hva som er årsaken.

Har dette stoff mistet nyhetens interesse? Selve begrepet 'New Age' er kanskje utslitt og uspenning? Er det den orienterende presentasjonsform som har punktert interessen? New Age blir da nemlig lett et «objekt» som man ikke har et personlig forhold til, hvilket i så fall er ukebladpedagogikkens synd nr. 1. Orienteringsstoff med innlegg for og imot, såkalt «problemstoff», engasjerer ikke. Et helt annet spørsmål blir om folk allikevel har overtatt endel av New Age-tankegangen, f. eks. i forbindelse med alternative helbredelsesmetoder (stadig godt stoff), troen på guddommelig «kraft», spådomskunster, sjelvandring eller rett og slett i form av en romslig religionsforståelse. All religion er bra, men den må ikke bli ekstrem. Sekterisme er farlig.

KK kommer med en serie om dommedagssekter mot år 2000 (KK 45-48\99). De har her sendt sine egne reportere for å intervju Vissarion, den gjenkronede Kristus i Sibir, som med sine 5000 tilhengere skal overleve når verden synker i havet i år 2003, og Unarius-sekten i California, som venter en frelsende Ufo-landing i 2001. I tillegg omtales uhyggelige bevegelser som AUM-sekten i Japan, samt selvmordssektene Heavens Gate og Peoples Temple i USA. *Mystikken er interessant, sektene skremmer.* Det er et bilde som til nå har gått igjen i det meste av ukebladverdenen.

Artikler om sekter er oftest negativt vinklet også i familieukebladene. «Myrdet i Guds navn?» lyder overskriften på en artikkel i serien «Krim fra virkeligheten» (Allers 22\97). Spørsmålet er hvem som drepte datteren: Faren som drev med kampsport, eller mora som var medlem av en ekstrem kristen sekt.

Et annet eksempel er drapet på familien Lillelid i USA. Morderne ble påstått å være unge satanister. Rettsaken om forelderretten til barnet som overlevde omtales både i nr. 27 og i nr. 30 av Norsk Ukeblad. Dette til-

felle er noe spesielt ettersom det er to «sekter» involvert. Ofrene tilhørte nemlig Jehovas Vitner, og sistnevnte får da – som rimelig er – sympati. Svenske slektninger fikk retten til barnet nettopp fordi de var Jehovas Vitner. Deres religion får her en positiv omtale. Overskrift: «Her får lille Petter det godt!»

Forøvrig er enhver form for sekterisme suspekt. Det å være ekstremt religiøs, det å ha en altfor fast og eksklusiv overbevisning, er i vår postmoderne tid mindre velsett enn noensinne. Og det karakteriseres gjerne som «fundamentalisme», og fremkaller angst. Terroranslaget mot USA 11. september vil med all sannsynlighet radikalt forsterke denne tendens, jfr. det innledende eksemplet fra lederartikkelen i Det Nye.

Kristne innslag

Det er mange ulike typer av kristne innslag. Ofte knyttes det til kjente personer. Vi hører om alt fra Carola, Inger-Lise Rypdal, Kjell Magne Bondevik, Stein Ove Berg og Hanne Krogh, til Mor Theresa, jul på Lunden kloster, pilgrimsleden til Nidaros, og om Miss Norway.

Hvilken interesse kan det ha at Miss Norway tror på Gud? Hun (Charlotte Høiåsen) reiser rundt på bedehus og i kirker og synger evangeliet om Jesus. Ja, selv under Miss World-konkurransen sto hun fram med sitt kristne vitnesbyrd (NU 50\97). At et ukeblad fokuserer på dette må bety at denne siden er minst like interessant som hennes ytre skjønnhet. Det er nærmest obligatorisk å spørre etter religion i kjendisintervjuer i dag. De fleste svarer at de er kristne eller har en gudstro – men gjerne på sin egen måte.

Prestespaltene er det svært lite igjen av. Allers kuttet den ut på slutten av nittitallet ettersom den fungerte dårlig. Den faste «Andakten» ved Arne Prøis hadde fungert utmerket i flere tiår fram til 80-tallet, men tiden synes ute for denne type kommunikasjon. Norsk Ukeblad har aldri hatt noen slik spalte. Hjemmet har av og til «Sett fra pres-

tegården» ved Toralf Delhi – fengende skrevet – men den blir stadig mer sjelden. Totalt sett har prestespaltene i dag minimal betydning. Men prester er ganske ofte intervjuet, spesielt henimot høytidene.

Påskenummeret av Norsk Ukeblad 2001 er verd en egen omtale. Foruten en meget påskepreget lederartikkel – som gjerne kunne siteres fra prekestolen – er det en rekke ulike religiøse innslag. Tre prester intervjues: en fordi han er en mester i å trylle (!), en fordi han er Oslo biskop og en fordi han skal holde påskeprekener i TV. Påskebudskapet holdes klart fram, og man inviteres til å delta i gudstjenestene. De alternative er representert ved et tilbud om fastevandring i Telemark. Tilbudet er å gå 10 dager i fjellet uten mat, med daglige meditasjoner og Qi Gong-øvelser. Prisen er kr.4800 med klyster annenhver dag inkludert i prisen (NU 13-14/01). Men dette blir å regne for et magert tilbud sammenlignet med den firdoble presentasjon kirken har fått i samme blad.

Julehøytiden er minst like viktig sett fra et ukebladsynspunkt. Her varer sesongen fra begynnelsen av november og helt til nyttår. Man har egne julebilag hvor juleevangeliet står på trykk, likedan de gamle gode julesangene, begge deler i gammel utgave, uten den moderne, kirkelige tekstversjon – sammen med nissehistorier og julehygge for øvrig. Kjendiser intervjues. «Det er ikke julaften uten at juleevangeliet leses før maten» (Hanne Krogh 51/97).

Kristendommen som presenteres skal gjerne ha en eller annen forbindelse til barndommens tro. Sekt-kristendom er man redd, og det finnes flere artikler som advarer mot dette. I artikkelen «Sekten stjal barndommen min» – settes sekterisk kristendom opp mot «normal» gudstro (Hjemmet 1997/44). Det finnes flere leserberetninger om dette til skrekk og advarsel for leserne. Vi velger ut en slik.

I artikkelen «Sigurds fanatiske tro ødela forholdet vårt» skriver en kvinne om sin forlovelse med en som var medlem i en karis-

matisk sekt. Han var en misjonerende type, «ingen kunne være i hans nærhet mer enn to sekunder før han begynte å misjonere for dem». Hun ble med ham på møter, «selsomme forestillinger med fengende rytmer, tungetale, skrik og skrål». Og han ble stadig mer pågående overfor henne.

«Han satte likhetstegn mellom sin egen vilje og Guds vilje. Det han mente, mente Gud også. Det var umulig å diskutere med en slik åndelig despot. Det har tatt tid, men omsider kan jeg tenke, tro og mene hva jeg vil uten å bli sensurert av Sigurd...Sigurd hadde svar på alt, han leste Bibelen like bokstavelig som man leser en kokebok. I hans tro fantes ingen tvil, ingen undring, ingen ydmykhet...For ham var alt sant, fra skapelsesberetningen til jomfrufødselen...Sigurd var ikke i stand til å elske noen, bortsett fra seg selv og sin nådeløse Gud. En slik Gud greide ikke jeg å tro på».

Det som til slutt berget henne var det lille hun hadde igjen av sin egen barnetro, en tro som er åpen og ikke fundamentalistisk. Midt i de harde diskusjoner med Sigurd lengtet hun tilbake til barndommens Gud, «han som passet på meg og likte meg slik som jeg var». Hun sendte Sigurd på dør og mottok etter en uke et fjorten siders brev med bibelsitater og fordømmelser. «Brevet var så forskrudd at jeg måtte le. Latteren var befriende... jeg kunne puste fritt igjen» (Hjemmet 49/97). Omvendelser og mirakler står sentralt i mange artikler. «Gud ga meg evnen til å helbrede» forteller Vivian Zahl Olsen etter sin mirakuløse omvendelse. Hun så et lysblaff og hørte en stemme (Hjemmet 15/97). «Bønn helbredet meg!» forteller ordføreren i Audnedal, Sigrid Bendiksen. Hun er nyfrelst på bedehuset og er blitt helbredet fra bekkenløsning gjennom forbønn. Det er vekkelse i bygda ved predikanten Steinar Harila. Allers. Historien gjengis både i Hjemmet (2/97) og i Norsk Ukeblad (12/97).

I en egen klasse kommer de mange reportasjene av typen «frelst og rusfri»: Jørgen var narkoman, men ble frelst i cella gjennom

en kristen radiosending (NU 51/97). Vi ser førstesideoppslag som «Norges farligste kvinne. I dag er hun frelst» (NU 49/97). Vi leser om visesanger Sten Ove Berg som er blitt frelst gjennom Pinsevennenes Evangeliesenter (NU 24/97). Dette arbeid får stor heder i tallrike artikler: Morten Lien ble frelst i bussen på veg hjem fra et møte med Lise og Ludvig Karlsen i Hønefoss. «Der og da bøyde jeg meg». Siden har han berget mange fra overdose-døden, hvorav noen er presentert i artikkelen (Allers 7/01).

Et sterkt inntrykk på leseren gir solskinnshistorien om Eva og Ronni som begge var narkovrak og begge kom til Karlsens evangeliesenter. Begge møtte de den omsorg de for lengst hadde sluttet å tro på, begge møtte de Jesus og begge ble de rusfri. Sammen fant de hverandre. Artikkelen bærer overskriften «Nå ruser vi oss på kjærlighet» – med et strålende bilde av de nygifte – og den avslutter slik: «Uten hjelpen fra Evangeliesenteret ville vi antagelig vært døde i dag. I stedet har vi fått et fantastisk godt liv!» (NU 2/01).

Oppsummerende kan vi slå fast at det er familiebladene (Allers, Hjemmet, Norsk Ukeblad) som står for den kristne trend i norsk ukebladkultur. I snitt støter man på et kristent innslag i annet hvert slikt blad. Disse er også suverent størst i opplag med til sammen 540 000 solgte blader hver uke (ca. 2 mill. lesere). Regner vi også med det 14.daglige Familien, som for øvrig alltid inneholder kristent stoff, gir det et snittopplag på 625 000. De mer alternativt pregede jente- og dame-bladene (Det Nye, Shape-Up, In-Side, Mag, Vi og Gutta, KK, Henne) utgjør til sammenligning et ukentlig snittopplag på ca. 135 000. Til tross for den tidligere omtalte okkultifisering av jentekulturen og den areligiøse guttekulturen (gjennom Illustrert Vitenskap, Vi Menn etc.) må det kunne sies at kristendommen utgjør den sterkeste religiøse ukebladpåvirkning på befolkningen, totalt sett.

Men det er ikke en hvilken som helst kris-

tendom man vil ha. Den må være romslig, folkelig, som gir høytidene en dypere mening, og ikke fundamentalistisk eller ekstrem. Samtidig skal det være en varm, levende tro – hvor bønn virker – med kraft i seg til å forandre menneskers liv.

Litteraturliste

Alve, Jan, *En undersøkelse av det religiøse innslag i norsk ukepresse 1967–1986*. Undersøker 2. halvår 1985 og 1. halvår 1986, tilsvarende en komplett årgang, av Allers, Hjemmet og Norsk Ukeblad. Spesialavhandling, Menighetsfakultetet, Oslo 1988.

Braaten, Lars B., *Massemedier og meningsdanning*, Aschehoug, Oslo 1978.

Gripsrud, Jostein, *Ukepressens kulturelle og samfunnsmessige betydning*, Foreningen Norsk Ukepresse, Oslo 1999.

Hellevik, Ottar, *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*, Universitetsforlaget, Oslo 1991.

Lund, Monica, *Undersøkelse om religion 1998*. Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste, Bergen 1999.

Romarheim, Arild, «Familieukeblader som barometer på folkelig religiøsitet» i L. G. Engedal og A.T. Sveinall (red.): *Troen er løs: Bidrag til belysning av forholdet mellom folkereligiøsitet, nyreligiøsitet og kristen tro*. Tapir Akademisk Forlag. Trondheim 2000.

Rørslett, Asmund, *Ukepressen – folkelesning i Norge*. Ukepressens informasjonskontor, Oslo 1977.

Watsend, Bjørn Egil, *Det religiøse innslag i norsk ukepresse*. Undersøker en komplett årgang 1977 av Allers, Hjemmet og Norsk Ukeblad. Spesialavhandling ved Menighetsfakultetet, Oslo 1978.

Arild Romarheim, førsteamanuensis på Menighetsfakultetet, Adresse:
Arild.Romarheim@mf.no

Leif Bull:

Langt hår og dårlige venner: Jesus i populærkulturen

En innledende advarsel: når jeg nå skal skrive om Jesus, er det ikke hans funksjon som en eventuell Guds eventuelle sønn jeg er opptatt av. Jesu slektstre er fullstendig irrelevant i denne sammenheng. At jeg i det hele tatt skriver noe som helst om Jesus kan i seg selv være problematisk: jeg er ikke døpt, tok alternativt livssyn på grunnskolen, konfirmerte meg borgerlig, og hvis jeg noen gang gifter meg kommer det ikke til å skje i kirken. All bibellesning jeg har foretatt meg har vært pro forma: Jobs bok på litteraturvitenskap grunnfag, Esekiel 25:17 fordi Samuel Jackson siterer det i *Pulp Fiction*, et vers her og der for å utvide min horisont, sånne ting. Lite bønn. Lite trosbekjennelse. Det kan nesten oppfattes som frekt at jeg i det hele tatt våger å uttale meg, og da særlig i et blad for religionslærere. Hva vet jeg, liksom. Hvilken rett har jeg til å se mitt eget navn på trykk over en artikkel om Jesus, er det amatørernes aften eller hva? Når jeg allikevel mener at det er min fulle rett å skrive om Jesus hvis jeg ønsker det, så er det fordi det er mer, eller mindre om man vil, ved Jesus enn bare den omstridte påstanden om hans opphav. For uavhengig av om man tror på alle historiene om mating av tusener og gange på vannet og oppstandelse og slikt, så er det gode historier da. Kjøttfulle greier, store ord og store følelser, saftig symbolikk. Mye action. Og i denne postmoderne verden vi lever i, hvor overflate og innhold er ett, hvor kulturprodukter ikke er så opptatt av å presentere noe nytt som å referere til andre kulturprodukter via internvitser, er Bibelen et veritabelt

skattkammer for manusforfattere og popstjerner, troende eller ikke, det spiller ingen rolle.

The Matrix

Ta *The Matrix*, for eksempel, en av de store filmbegivenhetene i 1999. Skrevet og registrert av de til da relativt ukjente Wachowski-brødrene (før *The Matrix* hadde de bare en film på samvittigheten, den noe lumre, lesbiske *film noir*-patisjen *Bound*), viste den seg å være et sci-fi/actionepos av ypperste rang, med alle ingredienser på plass for den ultimate popcornopplevelse: kung fu, svære våpen, vindusknusing, veldig mye lekkert i svart skinn og lateks, seksuell spenning mellom hovedpersonen og den vakre mørkhårede kvinnen, noen helt vanvittige spesial-effekter. Å ja, og hovedpersonen (Keanu Reeves) er den utvalgte, menneskehetens frelser, som blir sveket av en som står ham nær, gjenoppstår fra de døde og er generelt hevet over fysikkens lover. Han er Jesus i designersolbriller, en *kick-ass* Jesus.

Det er mer, også. Filmens kvinnelige hovedperson, hun med den seksuelle spenningen, heter Trinity. Våre helter holder til i en ubåt ved navn Nebucadnezzar. Tidlig i filmen, som et snedig frempek, blir Keanu kalt «my own personal Jesus Christ» av en heller tvilsom skikkelse (og menget ikke Jesus seg stort sett med tvilsomme skikkelser?). Og så videre. Mengden bibelhenvisninger førte til at da filmen kom ut, ble det en del snakk i aviser og kristne ungdomsblader og slikt om at *The Matrix* var en «kristen actionfilm». Tabbe. Eller i det min-

ste en sidestilling av begrepene «kristen» og «bibelsk». For som vi har sett er det mye Bibel i denne filmen. Men det er mye *Alice i Eventyrland* der også: en hvit kanin som må følges, en tur gjennom et speil til en alternativ virkelighet, og så vidt jeg vet tilber ikke Wachowski-brødrene Lewis Carroll som verdens skaper. Når det trekkes paralleller mellom Keanu Reeves og Jesus, når han forrådes av en sleipt utseende Judasfigur og alt det der, så er det bare intertekstuell lek det er snakk om, ikke forkynnelse. Hvis man ikke holder tunga rett i munnen her, kan det få pussige resultater, noe den amerikanske høyrekristne (og da snakker vi langt til høyre) internett siden www.capalert.com er et godt eksempel på.

Høyrekristen filmkritikk

Capalert er et organ som bedriver filmkritikk på fundamentalistisk grunnlag, med det formål at foreldre skal kunne avgjøre hvilke filmer som egner seg for barna. Ellers sentrale faktorer som skuespillerprestasjoner og regi ignoreres fullstendig, til fordel for håndfaste elementer som nakenhet, banning, vold, homofili og aggresjon. Jo flere av disse som forekommer, jo dårligere er filmen, og ja da, de teller antall banneord, antall pupper og så videre. I følge Capalert er *Taxi Driver* et syndig makkverk, mens *Mary Poppins* er den perfekte film. I hvert fall. Capalert mener også at *The Matrix* er blasfemi av djevelsk kaliber, fordi den forteller en historie hvor verdens frelser er en datahacker ved

navn Neo, og ikke Jesus Kristus, som det står i Bibelen. Ordet «fiksjon» betyr ikke så mye for disse menneskene. Det er selvfølgelig lett å le av gjerne amerikanere, man kan nesten kalle det en folkesport, men ved nærmere ettersyn begår man noe av den samme tabben som Capalert hvis man ser *The Matrix* som en spesielt kristen film, nemlig ved at man ser bort fra det faktum av at Bibelen er en samling myter, fortellinger og symboler som står sentralt i vestlig kultur uavhengig av tro. Den er en tekst. Og tekster leker man med i disse dager. Quentin Tarantino rapper fra søttitallets blaxploitation-filmer og kommer opp med *Jackie Brown*, Coen-brødrene tar elementer fra Homer og lager *O Brother, Where Art Thou*, overalt klippes og limes det, og det er viktigere å se hvor de forskjellige elementene kommer fra enn hva de nå enn måtte bety. Da Ethan og Joel Coen la inn biter fra Odysseen i *O Brother*, var det ikke ut av en spesiell forkjærlighet for det antikke Hellas, eller for å vise det tidløse i Homers diktning. De hadde ikke lest hele boken engang. Nei, grunnen var at Odysseen er full av gode historier: slagsmål med kykloper, farlige og fristende sirener, kjærlighet som settes på prøve. Gjør seg på film, det.

Jesus i populærkulturen

Men nok av det. For det er ikke bare på film Jesus dukker opp, det er i populærmusikken Jesus virkelig kommer til sin rett, eller nærmere avbildningen av ham. Pop- og rockestjerner er nemlig glade i å leke Jesus på diverse måter, og fansen er glade i å tillegge sine idoler Jesus-kvaliteter. Ikke sånn å forstå at en fan tror at helten virkelig er Guds sønn – det eneste Jesus og den generelle rockestjerne virkelig har til felles er vel langt hår og dårlige venner – men det er noe med hvilke følelser det spilles på i sanger, på platecovere, i intervjuer og så videre. De utslåtte armene, tornekronen, «Min Gud, min Gud, hvorfor har du forlatt meg»: det er Jesus som følelsesmessig kitsch vi finner.

Kurt Cobain, den uendelig triste frontfiguren i Nirvana er en slik kitsch-Jesus. Hans styrke lå i å synge sprukket om selvforakt, tenåringsangst og dømt kjærlighet slik at et bånd ble skapt mellom ham og lytteren. Alt en deprimeret sekstenåring følte, følte Cobain sterkere i sangene sine. Han ble en alliert, som med sitt selvmord døde for fansen. For mange kunne det virke som om han tok på seg deres lidelser. Hvis man legger til at han har flere fans nå, snart åtte år etter at han døde, enn da Nirvana var på høyden, begynner det å ligne på en sekulær profetdyrkelse. Overalt kan man se fjortenåringer (som var fire da Nirvanas gjennombruddsalbum *Nevermind* kom ut) med Cobains portrett på hettegenseren, gjerne med tekstsitatet «I hate myself and I want to die» under. Om Cobain selv ville ønsket en slik tilbedelse er tvilsomt; mange mener at hans manglende evne til å takle suksessen var en av hovedgrunnene til at han skjøt seg. Men uavhengig av hva han selv prøvde å oppnå, er ansiktet hans blitt et moderne ikon, et stenografisk symbol for tenåringslidelser.

Om Kurt Cobain var uvillig til å ta på seg rollen som talsmann for en generasjon, som profet, har andre selv trukket paralleller mellom sitt eget og Jesu liv. Kort tid etter at den amerikanske rapperen Tupac Shakur ble skutt i hjel i 1997, utga plateselskapet Death Row albumet *Don Killuminati: The 7 Day Theory*. På omslaget ser vi Tupac på korset, med lende klede og tornekrone og alt. Å gi ut en plate hvor du fremstiller deg selv som Jesus på ganske så bokstavelig vis er i beste fall pompøst. Når plateselskapet ditt fremstiller deg som Jesus etter at du er blitt skutt, da begynner det å bli direkte smakløst. Men igjen er det disse store følelsene, og de store faktene, som kommer inn i bildet. Og mens de fleste amerikanske rappere er tungt religiøse – flere er medlemmer enten av Nation of Islam eller den ytterliggående utbryterorganisasjonen The Five Percent Nation, mens du skal lete lenge etter et rap-album hvor ikke Gud takkes på omslaget for å ha gjort

det hele mulig – består fansen stort sett av hvit middelklasseungdom, og for disse er alt pratet om «the Creator» langt mindre interessant enn historiene om dop, guns og «bitches». En korsfestet Tupac fremstår for dem ikke som noen religiøs størrelse, mer en mann som ble offer for sin egen, veldig fristende livsstil. Tupac er etter sin død blitt selve Superhalliken: en anti-helt som svømte i penger, damer og dyre dresser. Der Kurt Cobain var en fjortiser verden over identifiserte seg med, var Tupac en fjortiser verden over ville være, der han bodde i sin pubertale fantasiverden. Her er det Jesus som konge det spilles på, Jesus som maktfigur omringet av smålige fiender, som usårbar. Denne usårbarheten har utviklet seg til en kult rundt Tupac: mange mener at han ikke er død, men at han har gått under jorden, hvor han lever fett på inntektene fra de

syv platene som er blitt gitt ut i hans navn etter hans «død» i 1997.

Det finnes mange flere eksempler på Jesus-skikkelser i pop-kulturen, på mennesker som enten selv har antatt en positur som profet, eller blitt utnevnt av andre. Både Eminem og Marilyn Manson, begge demonisert av kristen-Amerika, møter en begeistring blant fansen som ligner mer på faktisk tilbedelse enn generell heltedyking. E.T, Luke Skywalker, Robin Williams i *Dead Poets' Society*, man kunne liste opp en rekke filmhelter med Jesus-karakteristikk. Men det er det vel liten vits i. Man kan nøye seg med å konstatere følgende: Gud er død. Jesus lever.

Leif Bull, studerer filologi,
leifbull@hotmail.com

Olaf Hetland:

Islam – den slemme naboen?

Denne artikkelen er et «etterarbeid» etter foredrag jeg holdt om «Historiske forutsetninger for dagens Iran» i forbindelse med sisteutgaven av Cappelens historieverk for videregående skole.

Jeg er ikke religionshistoriker, og ingen religionshistoriske pretensjoner. Som ikke-religiøs menneske har jeg heller ingen spesiell sympati for Islam som religion. Men jeg har en varm amatør-interesse for islamsk historie og politikk. Og en del reising i islamske land har gitt meg en viss trang til å normalisere våre forestillinger om den islamske verden. I islamske land bor det vanlige mennesker som stort sett forholder seg rasjonelt og fornuftig til verden omkring, ut fra de historiske og samfunnsmessige forutsetninger de lever under. Når mennesker i islamske land ofte vurderer dagsaktuelle begivenheter annerledes enn «oss» er det neppe verken fordi de er dummere enn oss eller fordi de er mer «manipulert» enn oss, men fordi de har et annet ståsted i verden.

Den islamske verden er vår nabokultur, knyttet sammen med vår gjennom århundrer kulturutveksling. Den europeiske renessansen ville f.eks. vært utenkelig uten den islamske kulturen som «kunnskapsbank». Kristendommen og Islam har vokst fram fra samme rot, og har så mange felles trekk at en kineser sannsynligvis lett ville oppfatte dem som to retninger innen samme religion. Så hvorfor er vårt forhold til naboen så vanskelig?

Det ville sprengte alle rammer for denne artikkelen å gå inn på historien om nabokonfliktene

mellom den islamske verden og Vesten. Her vil jeg prøve kort å reflektere rundt temaet: Bidrar én-dimensjonal mediadek-

ning til å opprettholde bildet av den islamske verden som noe skremmende annerledes?

Det *har* skjedd en positiv utvikling i mediers presentasjon av det islamske Midt-Østen. To begivenheter har bidratt til det, tror jeg. Etter Golf-krigen i 1990/91 var det adskillig selv-ransakelse blant norske journalister over i hvilken grad man hadde latt seg bruke av den ene partens – USAs – ønske om å styre informasjonen rundt en konfliktsituasjon. Oslo-avtalen i 1993 skapte behov i norske medier for å styrke sin kompetanse på Midt-Østen. Dette har gitt seg utslag innenfor kommentar-siden av Midt-Østen-journalistikken. Det er en verden mellom norske mediers kommentarer til Golf-krigen, og kommentarene til dagens «Bin Laden-krise».

Men i nyhetsjournalistikken er det meste ved det gamle. «Stemningen» i islamske land i en krisesituasjon formidles fortsatt gjennom TV-bilder av opphissede folkemasser i flagrende, hvite gevanter som under skingrende, gutturale slagord knytter nevene mot TV-kameraene.

Skjeggete, middelaldersk utseende menn påkaller Allah. Noen reportasjer bryter bildet – som intervjuene med guttunger i Gaza i dagsrevyen 21.10. Men fremdeles domineres nyhetsbildet av det fremmedartede, det skremmende, det eksotiske – det som bygger opp om vårt bilde av at her møter vi primitive, grunnleggende annerledes mennesker, som reagerer irrasjonelt.

Det endimensjonale islambildet

Den islamske verden er vidstrakt, og minst like sammensatt som Vesten. Det finnes trolig like mange lokale varianter av islam som av kristendommen. Ingen religion er monolittisk, alle religioner gjenspeiler de *ulike*

samfunnene de fungerer i. Historien om samlivet mellom religioner og samfunn viser vel først og fremst religionenes store tilpassningsdyktighet til samfunnsutviklingen. Forskjellene i hvordan religioner arter seg sier kanskje mer om de samfunnene religionene fungerer i, enn om religionene som sådan.

Det dominerende bildet av Kristendommen gjenspeiler at den har sitt tyngdepunkt i et urbanisert Vesten, som har vært industrialisert i 150 år. Men en norsk menighetsrådsleder ville nok ha problemer med å kjenne seg igjen i en del karismatiske kristne sekter i Sentral-Afrika. Det dominerende bildet av Islam gjenspeiler at den har sitt tyngdepunkt i jordbruksamfunn med mange før-industrielle trekk, eller i et annen-generasjons innflytterproletariat til nokså viltvoksende storbyer. (Det er i dette innflytterproletariatet politiske strømninger under paraply-betegnelsen islamisme har sitt vekstpotensiale, med mange klare paralleller til framveksten av sosialismen i Europas storbyer for hundre år siden.) Men muslimsk ungdom i Sarajevo, før helvete brøt løs i 1992, levde stort sett som ungdom ellers i Europa – lyttet til de samme hit-låtene, gikk i samme trange jeans og flirtet på samme type kaféer.

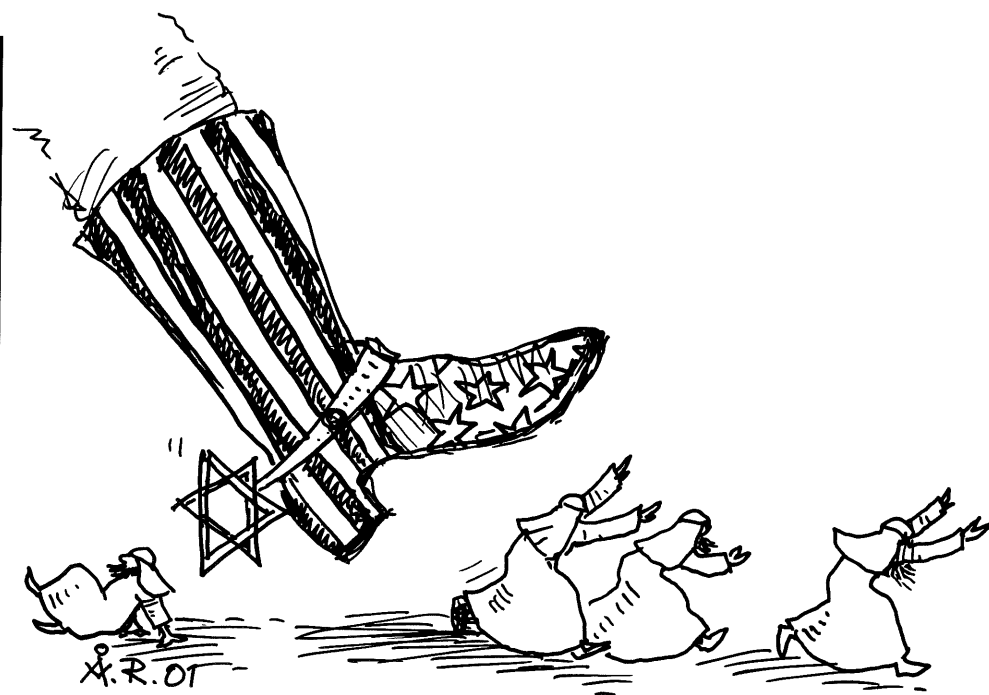
Synet på kvinner opplever vi som et av de store skillene mellom Vesten og den islamske verden – og med stor rett. Men skyldes det først og fremst *religionen*? Muhammed ga kvinner langt større rettigheter enn de hadde i noe kristent samfunn i tidlig middelalder. Vestens kvinner har levd i samfunn som har trengt deres lønnsarbeid i hundre år. Hvor lang tid gikk det fra Vesten ble industrialisert til Vestens lønnsarbeidende kvinner fikk stemmerett, eller rett til å disponere egen formue? Og var kristne ledere akkurat noen stormtropp i kampen for kvinners økonomiske og politiske rettigheter hos oss? I Islams kjerneområder lever fremdeles store deler av befolkningen i en jordbruksøkonomi der kvinners gebet er innomhus (som hos oss for hundre år siden). De levde

inntil nylig i samfunn preget av lovløshet og rettsløshet, der behovet for å beskytte kvinner mot en farlig omverden var helt reell. Den situasjonen holder på å endre seg, men patriarkalske familiestrukturer er seiglivet – i dagens Midt-Østen, som i gårsdagens Europa; og – ganske riktig – islamske religiøse ledere er *heller* ikke akkurat noen stormtropp i kampen for kvinners rettigheter. La oss ønske islamske kvinner hell og lykke i den kampen *de* må føre for like rettigheter (En kamp der moraliserende, vestlige formaninger om hvordan muslimske kvinner bør ønske å ha det kanskje ikke er spesielt nyttige). Men la oss ikke bli så historieløse at vi ikke ser parallellene til vår egen nære fortid.

Og er det nå helt sant at motarbeiding av kvinners rettigheter er et fellestrekk i den islamske verden? I det islamske Iran har myndighetene utdanning for kvinner som en erklært politisk hovedoppgave. I Irans største universitetsby, Shiraz, er 55% av universitetsstudentene jenter; og det er ikke lenge siden regjeringen erklærte at det var en viktig målsetning å åpne yrkes-muligheter for kvinner i alle sektorer av yrkeslivet.

Men hjelper det med regjeringserklæringer, så lenge kvinnene føder barn ustoppelig – for fødselsbegrensning er vel islam i mot? I 1994 framsto Iran for en forbløffet verden som aktiv pådriver for befolkningsbegrensning ved FNs befolkningskonferanse i Cairo. Iran driver en meget aktiv befolkningsbegrensningskampanje, der også institusjoner knyttet til moskéene deltar aktivt, spesielt på landsbygda der det offentlige helsestellet er dårlig utbygd.

Så er vel Iran noe for seg selv? Et av de asiatiske landene som driver en virkelig effektiv barnebegrensningspolitikk er det islamske Bangladesh – fornuftig nok i et land med 115 millioner innbyggere på et areal som Norge sør for Dovre, men likevel: Religionen er ikke til hinder for en fornuftig tilpassning til samfunnsmessige realiteter.

Fundamentalisme – et islamsk særtrekk?

«Fundamentalisme» kan defineres som en politikk som springer ut av en bostavtolkning av religionen, eller som en intolerant, religiøs begrunnet autokratisme; og er et begrep som brukes ofte når vestlige media behandler islamsk politikk. I noen islamske samfunn spiller fundamentalistiske strømninger en stor rolle, som i dagens Afghanistan, eller i Saudi-Arabia. Andre steder, som i Irak eller Syria, er den helt uten betydning. Men fundamentalisme finnes mange steder: Kristen-fundamentalisme av «Kill a Gay for Christ»-varianten er ikke uten betydning i amerikansk politikk. Et flertall av Midt-Østen-interesserte ser nok at i dagens Palestina-konflikt er det på jødisk side de religiøse-fundamentalistiske hindrene mot en løsning er størst. Hindu-fundamentalister har stor innflytelse på dagens indiske regjering. Men det er islam, og bare islam, som gjennom media er blitt assosiert med fundamentalismen.

En av grunnene til det er at alle politiske retninger som kaller seg «islamske» blir puttet i én bås, og kalt «fundamentalisme». Det

er ikke bare i Midt-Østen man har religiøse partier (Eller hva, Kjell Magne?). De fleste islamske land domineres av sekulære partier, som ofte bruker høyt udemokratiske metoder for å holde ulike islamske bevegelser i sjakk. Det er noen nokså greie grunner til at mange muslimer er skeptiske til politiske partier etter europeisk mønster. De tradisjonelle europeiske borgerlige ideologiene assosieres ofte med vestlig imperialism, og forsøkene på å transplantere vestlige styringsmodeller til islamske land har ofte fungert så som så, for å si det mildt. De sosialistiske partiene er i utgangspunkt anti-religiøse. Derfor henter mange muslimer sin politiske inspirasjon fra islam, og politisk islamisme er derfor en sekkebetegnelse for svært ulike politiske bevegelser: Svært forenklet finnes det to ytterpoler innenfor islamistisk politikk:

På den ene siden finner vi den islamske fundamentalismen. Mye av inspirasjonen til den kan føres tilbake til Mohammed al-Wahab (d. 1792), grunnleggeren av Wahabismen som i dag er statsreligion i Saudi-

Arabia. Hovedidéen bak Wahabismen var å renske islam for ytre påvirkning – vende tilbake til Koranens «rene» islam. Wahabismen ble det ideologiske redskapet bak Saud-familiens erobring av dagens Saudi-Arabia. Men etter hvert som staten Saudi-Arabia tok form – med sin oljeøkonomi, sitt moderne statsapparat, sine utlandske allianser, og kongehusets praktutfoldelse – ble al-Wahabs opprinnelige budskap ligende å ulme under overflaten, og utløste blant annet den eneste alvorlige protestbevegelsen mot Saud-familien – Ikhwan-bevegelsen (1926–34). Det vil neppe være vanskelig å finne tråder fra Ikhwan-bevegelsen til Osama bin Laden. Det er unektelig en skjebnens ironi at USAs aktive bruk av fundamentalister av bin Ladens type i kampen mot russerne i Afghanistan på 80-tallet var grunnlaget for oppbyggingen av bin Ladens al-Qaida-nettverk. «Afghanerne», de fundamentalistiske frivillige fra krigen mot russerne, har vært kjernen i spredningen av fundamentalistiske idéer i kjølvannet av lokale konflikter.

Det andre ytterpunktet i islamistisk politikk kan knyttes til den iranske politiske aktivisten Jamal al-Afghani (d. 1897). Han opplevde britenes maktovertakelse og økonomiske kveletak på Egypt på 1860-tallet og briter og russeres økonomiske utplyndring og politisk/militære maktmisbruk i Iran på 1870/80-tallet. Al-Afghanis mål var å gjøre islam til et redskap til å modernisere den islamske verden, skape sosial rettferdighet og bekjempe imperialismen. Dette måtte skje gjennom å bygge opp brede folkelige bevegelser, styrte korrupte herskere og bekjempe den konservative og griske tradisjonelle *ulama'en* (de øverste skriftlærde) og deres dominans over islam. Bare gjennom sosial rettferdighet og indre modernisering kunne den islamske verden stå seg mot den vestlige imperialismen.

I disse bin Laden-tider er det stor bekymring over «fundamentalismens frammarsj» i den islamske verden. Den vet vi fint lite om.

Det er sikkert grunn til å tro at dagens situasjon vil gi fundamentalistene økt prestisje hos mange muslimer – men kanskje ikke fordi de er fundamentalister, men fordi de er villige til å sloss. Hvorfor var Saddam Husain så populær hos mange arabere under Golf-krigen? De visste godt at Saddam var et brutalt svin, men han nektet å bøye seg for vestlig diktat. En venn av meg pleier å sitere arabiske venner om Saddam: «We hate the singer, but we love the song he sings.»

Jeg tror ikke den bølgen som går over store deler av den islamske verden, og som vi merker krusninger av hos våre egne muslimske elever, er noen «fundamentalistisk bølge». Jeg tror det er en bølge av ren, oppsamlet *forbitrelse*, mer i al-Afghanis ånd enn i al-Wahabs. En forbitrelse over Vestens, først og fremst USAs behandling av *dem*. Denne forbitrelsen har mange røtter, men noen av dem er viktigere enn andre: Palestina, og en følelse av å være offer for en temmelig konsekvent vestlig dobbeltmoral: Noen regler gjelder bare for islamske land, og ikke for USA og USAs venner.

Eksemplet Iran

Selv om kommentarspaltistene de siste par årene har prøvd å nyansere bildet, framstår Iran fremdeles stort sett, som et klassisk «fundamentalistisk» samfunn – «Preste-styret», Mullah'ene i Tehran» – i den tabloide nyhetsformidlingen i vest. USA definerer landet som en «banditt-stat» som støtter terrorisme. Den eneste militante bevegelse det kan påvises at Iran har støttet siden Khomeini avblåste den «radikale fasen» av den islamske revolusjonen i 1979 er Hizbollah, motstandsbevegelsen som tvang Israel ut av Sør-Libanon.

Sett fra Iran blir bildet av hvem som er fiende av hvem et annet. Kuppet mot de folkevalgte statsminister Mossadeq i 1953 ble organisert av CIA fra den amerikanske ambassaden i Tehran. USA ga massiv økonomisk og militær støtte til Shah'ens undertrykkelsesregime. På det meste var det 50

000 amerikanske eksperter i landet, i stor grad militærpersonell.

Revolusjones seier i 79 utløste derfor en anti-amerikansk bølge i Iran, som toppet seg med okkupasjonen av ambassaden i Tehran i november 79. USA på sin side svarte på revolusjonen med å fryse alle iranske konti i USA (som 22 år etter fremdeles er like frosset), og gi aktiv støtte til Saddams angrepskrig på Iran – marinebeskyttelse av irakisk oljeeksport, utlevering av satellittovervåkingsdata til det irakiske flyvåpen.

I 1981 vedtok en rimelig renslig valgt nasjonalforsamling en ny grunnlov for Iran. Den særpreges av en maktdeling mellom en folkevalgt nasjonalforsamling med en parlamentarisk regjering, som skal ha det daglige styret og et *Vokterråd* av ledende skriftlærde som skal ha veto rett mot beslutninger som er i strid med islam.

En grunnlov som i dag har overlevd seg selv, ikke minst fordi halvparten av Irans befolkning er født etter revolusjonen i 79, men faktisk en demokratisk vedtatt grunnlov.

Spesielt siden 97 har Iran vært preget av en maktkamp mellom folkevalgte organer og *Vokterrådet*. Men i hele perioden siden revolusjonen (med spørsmålsteget for perioden 1982–87, den «radikale fasen») har Iran gjennomført de mest demokratiske valgene i Midt-Østen. Landet har – tross forsøk fra *Vokterrådet* på å stoppe enkelte aviser – en variert og fri presse, med en omfattende samfunnsdebatt – inkludert stort sett frie valgkamper. President og nasjonalforsamling har en sterkere demokratisk forankring enn i noe annet muslimsk land – og selv det for oss nokså ubegripelige *Vokterrådet* har stort sett holdt seg innenfor de fullmakter en demokratisk vedtatt grunnlov gir dem.

I den maktkampen som nå pågår skulle man tro at det demokratiske Vesten ville vært interessert i å støtte president Khatami og hans folkevalgte parlament, for eksempel

gjennom samhandel og diplomatisk samarbeid. Langt ifra. USA tviholder på sin økonomiske boikott og på sin stemping av Iran som «banditt-stat». Og selv om vestlige firmaer gradvis har undergravd boikotten, lever myten om det «fundamentalistiske», pretestyrte Iran sitt liv i vestlige medier.

Mer enn noe annet land blir Iran knyttet til myten om et grumt monolittisk «presteskap» som knuger folket under åket. President Khatami er selv skriftlærd. To av Irans ledende *ayatollah'er* havnet i livsvarig husarrest etter strid med Khomeini. Gjennom de siste 150 års iranske historie har nettopp motsetningene *innenfor ulama'en*, mellom liberale og konservative vært et gjennomgangstema. Myten om det monolittiske, reaksjonære presteskapet er simpelthen tøv.

Det er en grunnfestet myte i Vesten at vi støtter demokratisk utvikling, og media flagger denne myten høyt. Men Vesten saboterer aktivt den demokratiske utviklingen i Iran, og degger for det autokratiske, fundamentalistiske Saudi-Arabia.

Eksemplet Palestina

Diskusjonen om Palestina er blitt såpass nyansert i norske medier etter hvert, at det ikke er noen grunn til å trette leserne med gammel grøt. Men man må kanskje ha vært litt i Midt-Østen for helt å skjønne i hvilken grad Palestina er en blødende sår i mange muslimers bevissthet: 34 års okkupasjon av «rest-Palestina»; bosetningspolitikken; den israelske ydmykelsespolitikken overfor palestinerne – det oppleves som så opprørende, åpenbart urettferdig. Vestens forhold til palestinerne oppleves som dobbeltmoral, som: Når en jødisk-fundamentalistisk statsråd, som hadde etnisk rensing av alle palestinere fra Palestina som mål, blir myrdet er det terrorisme; når israelere dreper palestinske motstandskjempere på palestinsk territorium er det forsvar. Når palestinere sprenger bomber på bussholdeplasser fulle av israelske soldater på vei tilbake fra perm er det terrorisme; når israelere bomber flyktningeleire som huser palestinske aktivister er det forsvar. Israel konfiskerte mer palestinsk jord til bosetninger og «strategisk veibygging» de første 5 årene etter Oslo-avtalen, enn i de 25 årene før avtalen, og Vesten holdt seg i ro.

En sammenlikning du møter ofte i islamske land: Saddam invaderte Kuwait i strid med FN-vedtak. Amerikanerne bombet Iraks infrastruktur flatt, og presset gjennom en økonomisk boikott som ikke krummer et hår på Saddams hode, men har kostet titusener, kanskje hundretusener uskyldige sivile irakere livet – like uskyldige som ofrene i World Trade Center.

Israel har okkupert Vestbredden og Gaza i strid med FN-vedtak i 34 år – og er det landet i verden som mottar mest økonomisk støtte fra USA. Prøv å få en vanlig jordaner eller egypter til å forstå logikken.

Denne følelsen av å være offer for vestlig dobbeltmoral oppleves som rasistisk og kolonialistisk: Et brunt liv er mindre verd enn et hvitt.

Samtidig føler mennesker i islamske land

maktesløshet. De kan ikke gjøre noe med den urettferdigheten de føler at de utsettes for. Vestens teknologiske og militære overlegenhet er så total, så knusende. Det blir som USA vil. Vi trenger ikke være enige i dette verdensbildet, eller sympatisere med det. Men den som sier at han ikke kan forstå at mange i Midt-Østen – i flyktningeleirene i Gaza, på barnesykehusene i Bagdad – 11 september følte at USA fikk smake sin egen medisin, bør kanskje minnes om avslutningsordene i Sandemoses «En flyktning krysser sitt spor»:

«Du kan få tusen beskrivelser av Halfway Mountain, og alle er like riktige. Jeg kjenner en sterk trang til å i deg dette nu, at fjellet er stort, og det er mangesidet, men den som lå i lenker på jorden så bare Halfway Mountain fra det stedet han lå.»

Verden ser annerledes ut fra Gaza enn fra Oslo.

De siste to islamske landene jeg har besøkt var Palestina og Iran. Et av de mest slående trekkene ved palestinsk eller iransk ungdom er en sterk, av og til nesten rørende naiv, USA-beundring. En drøm om å komme til USA, leve som amerikansk ungdom. Svært mange av de palestinske guttungene som riskikerer livet ved å kaste stein på israelske stridsvogner, drømmer om USA og spør seg selv: «Hvorfor vil ikke Vesten, vite av oss?»

Du møter ikke mange mennesker i Midt-Østen hater Vesten, men mange føler at Vesten hater dem – og de forstår ikke hvorfor.

Er det slik at vårt stereotype, endimensjonale bilde av en truende, fremmedartet og farlig islamsk verden er det største problemet i vårt vanskelige forhold til naboen?

Olaf Hetland, lektor på Manglerud videregående skole
Privat adresse: Valdresgata 25A,
0557 Oslo

Terje Rasmussen:

Etisk blikk på mediesamfunnet

I boken Mediesamfunnets moral (PAX 2001) har jeg prøvd å vise at det moderne mediesamfunnet er for komplekst og differensiert til at det kan bedømmes fra ett og samme etiske perspektiv. Men det betyr på ingen måte at vi er kastet ut i en postmoderne kakafoni av sprikende moralvurderinger. I boken skisserer jeg tre perspektiver som plasserer moralen i forskjellig lys, kalt nærhetsetikk, diskursetikk og dydsetikk. Det lar seg også gjøre å betrakte de tre perspektivene som rasjonalitetstyper, siden de alle refererer til handlinger. La meg kort presentere disse før jeg diskuterer forholdet mellom dem litt nærmere.

Solidaritetsens kontekstuelle rasjonalitet innebærer at man handler i samsvar med sed og skikk, med ledende normer og verdier, og at handlingen er relativt passende, god, verdig, aktet, respektert, meningsfull slik alle disse verdiene er definert historisk og kulturelt i det angjeldende sosiale fellesskapet. Denne form for rasjonalitet utgår fra det som erfares som en etter omstendighetene god og klok handling. Den gode handling er forankret i individets karakter og integritet. Spørsmålet om hva som bør gjøres starter med hva vi faktisk gjør og hvordan vi realiseres oss selv gjennom handlinger. Vi blir gode mennesker ved å handle godt. Ved å forsøke å være god dannes vår karakter, uavhengig av regelverk, prinsipper og begrunnelser. Gjennom individenes gode handlinger etableres verdier og normer i det sosiale fellesskapet som igjen inspirerer individenes handlinger.

Rettferdighetens kommunikative rasjonalitet innebærer at man evner å begrunne eller rettferdiggjøre sine handlinger i lys av legitime forventninger mot kritikk. Gjennom

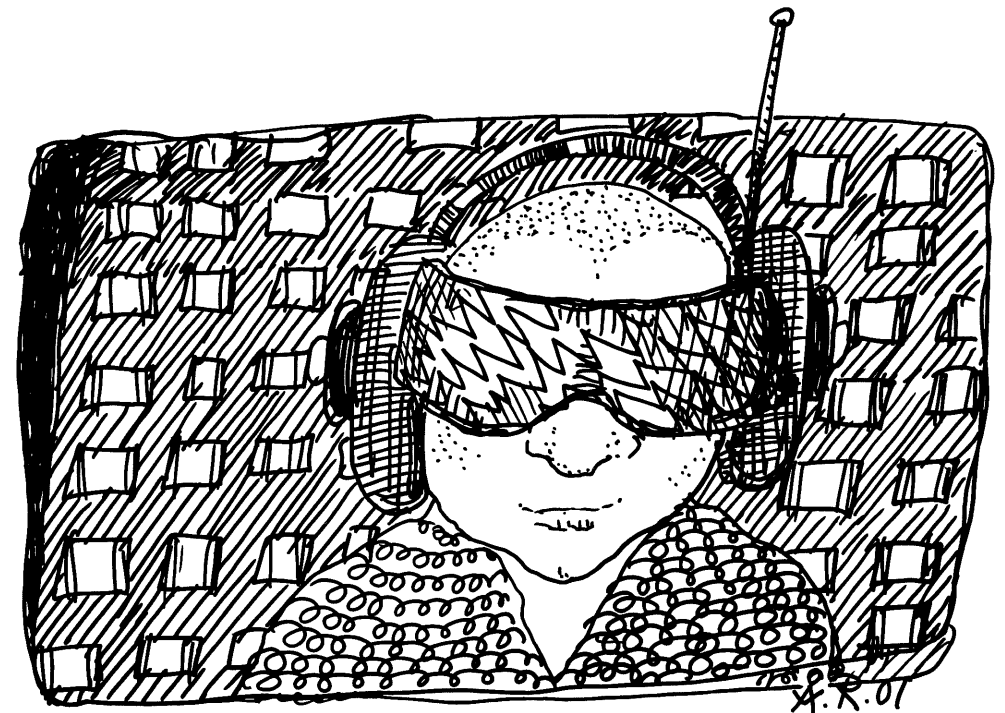
den pågående samtale i offentligheten utkrystalliserer det seg en folkemening eller en almen oppfatning om ulike temaer som så fungerer som retningsgivende for politikken og retten. Måten moderne samfunn løser sine utfordringer på er gjennom diskusjon å belyse problemer fra alle sider for så komme frem til enighet eller iallfall kompromiss om hva som må gjøres. Vi lever i kritikkens tidsalder, som Kant sa, og verdiene har ikke lenger all makt over oss. Vi stiller spørsmål ved tradisjonene like mye som vi følger dem.

Men også: **Ansvarets rasjonalitet** innebærer at man handler i henhold til det ansvar, den kjærlighet og tillit man mottar av Den andre. Under både overveielser om kulturens tradisjoner og verdier, og under diskursen om hva som er rettferdig, finnes et umiddelbart ansvarsforhold mellom enkeltindivider. Dette umiddelbare forholdet som består i en appell om ansvar fra mitt medmenneske til meg, trumfer seg gjennom trass i kulturelle forskjeller og fornuftige resonneringer om hva som er rett. Dette handler om neste-kjærlighet.

La meg gå nærmere inn på disse tre perspektivene og forholdet mellom dem.

Rettferdighet

Mediene er skueplasser og kanaler for en fri og åpen meningsdannelse i offentligheten. De administrerer samfunnets offentlighet, og derigjennom samfunnsborgernes oppmerksomhet. Et levende demokrati har en levende offentlighet. Der brytes argumenter som munner ut i offentlig normdannende mening. Makten hviler i samfunnets kommuniserende evne. Etikkdebatten knytter seg gjerne til strukturelle forhold mellom medier, politikk og marked. Den

handler om mediens forhold til institusjonelle kilder (regjering, storting, næringsliv osv.) og til hvilke kriterier mediene manøvrerer med for å velge ut saker, og gi dem mediemessig behandling. Mediene anklages eksempelvis for å ha et for nært forhold til autoriteter. Generelt handler debatten om journalistprofesjonens integritet og selvbevissthet, deres normer og lojalitet til mediebedriften. Mediene er formidlere av et kritisk resonnerende offentlig rom, som virker som forsoner, megler, forhandler, seremonimester og møteleder for samfunnets selvforståelse.

Solidaritet

Mediene signaliserer bestemte moralnormer til samfunnet. De skiller mellom det aktverdige og det forkastelige. Men er det tale om et mønster, eller er mediens normer mangfoldige og motstridende? Spørsmålet gjelder hvilke normer som kan leses som undertoner i den daglige informasjonsflommen. I et samfunn som ikke makter å veilede sine individer om forskjellen mellom godt og ondt, eller mot en idé om det gode liv, må

mediene gjennomtenke sin overordnede oppgave. De må forholde seg til det sosiale fellesskap og dets behov for moralsk vitalitet. Solidaritetsorientert kritikk av mediene kan leses både som en kritikk av Kants pliktetikk, og av nytteetikken: Mediene skal *ikke* styres etter universelle og kategoriske prinsipper, men av det foreliggende sosiale fellesskapets verdier og normer om rett og galt. Og de skal *ikke* agere effektivt med flertallets nytte som pragmatisk mål, men la midlene være målet, dvs. formidling og styrking av fellesskapets moralnormer.

I et kulturperspektiv er mediene sterke og intense formidlere av kulturelt påtrykk fra alle hold. På godt og ondt oppdrar de mer intenst enn noen foreldre kan ha håp om. De holder den store samtalen i gang. De vedlikeholder fellesnevneren. Journalister legger byggestein på (eller river) kollektive selvforståelser (f.eks. om 'nordmenn', 'naturen') og peker ut det som er av verdi. I neste omgang setter dette rammer for individets identitet. Mediene bidrar til individets selvforståelse og lykke, dvs. hva det sosiale individet opplever som 'det gode'.

Ansvar

Journalistikken rår over makten til å gi andre et ansikt. Mediene selekterer skjebner som ofte blir glorifisert eller uthengt. Etikkdebatten skjerpes også av nye teknologiske muligheter og hardere konkurranse, som gjør at løssalgs- og reklamefinansierte medier stadig strekker den «kreative» siden av sin journalistikk. Under merkelappen «kritisk journalistikk» jakter mediene stadig mer desperat på hva de oppfatter som sannheten. Journalistene har mulighet til å offentliggjøre forhold som gjør at folk får sine liv vendt opp ned, ved at negative påstander om dem blir allment kjent. Ikke minst i kjølvannet av slike saker oppstår det fra tid til annen debatt om medienes maktmisbruk. Spørsmålet er hvordan journalisten har forvaltet sitt ansvar overfor sitt medmenneske, Den andre.

Debatten retter seg eksempelvis ofte mot oppslagenes eller programmenes *innhold* i forhold til spørsmål om personvern. De fleste etikkdebattene sparkes i gang av at nyhetsorganer identifiserer enkeltskjebner. Slike debatter blusser opp av tendenser til forhåndsdomming, av aggressiv ulykkesjournalistikk, av nedsettende omtale og av forstyrrelse av privatlivets fred. Andre medier kritiseres for spekulativ dveling ved sex og vold. Hva det handler om er journalistens valg og dilemmaer i den daglige virksomheten, deres vurderinger og prioriteringer i den praktiske yrkesutøvelsen. Det gjelder journalistens forhold til medmennesker som både yrkesutøver og menneske. Ansvar for andre er personlig. Moralen gjelder ansvaret jeg har for andre mennesker når jeg står overfor dem, når mine handlinger er rettet mot dem eller berører dem indirekte. Men dette ansvarsnivået gjelder også forholdet mellom publikum og det medmennesket de møter stadig hyppigere via mediene. Også det såkalte publikum består av individer med moralsk integritet. Det moderne individ møter livets dilemmaer og etiske paradokser mer og mer gjennom

mediene. Hvordan kan empatien bevares i medienes globale formidling av verdens nød?

Prinsesse Dianas død

Jeg har i min bok om mediasamfunnets moral eksemplifisert de tre perspektivenes gjensidighet med Prinsesse Diana død i 1997. For det første var Diana forfulgt av sensasjonstørste free lance-fotografer da ulykken skjedde. Det ble snart klart hvilket enormt press hun hadde levd under. Hun hadde konstant vært *objekt* for en hær av fotografer og journalister som kun så selebriteten, ikke personen og medmennesket. Trass i eksponeringen og fokuseringen ble hun ikke *sett*. Jeg tror ansvarsperspektivet er godt egnet for å forstå dette, og dermed viktig for kritikken av fotografenes og journalistenes hensynsløshet. For det andre var mediene paradoksalt nok også forum for en kritisk diskusjon om nettopp medienes pågåenhet. Mediene formidlet også kritiske rapporter om omstendighetene rundt ulykken. For å forstå denne siden av medienes betydning er en teori om viktigheten av debatt og kritikk for utviklingen av et rettferdig samfunn helt sentral. Og for det tredje var det mediene som gjorde Dianas begravelse til en global begivenhet der sorg, tap og fellesskap smeltet sammen i en nær global moralsk hendelse. Mediedekningen av begravelsen (og ofte av kongelige generelt) var et eksempel på hvilken rituelle rolle medier kan ha i å vedlikeholde sosialt samhold, her kalt solidaritet.

Terroren mot USA

Et annen og mer aktuelt eksempel er det tragiske terrorangrepet som rammet USA den 11. september og i etterdønningene av det. Avstanden ble et akutt problem både i aksjonene og i medienes rolle i det som skjedde. En nærhetsetisk rimelig antakelse er at terroren neppe hadde latt seg gjennomføre dersom terroristene virkelig hadde sett de menn, kvinner og barn ble rammet. Terroris-

tenes virkemidler var av en slik art at de aldri observerte de lidelsene de forårsaket. Men også USAs aksjon i Afghanistan senere fant sted slik at verken flyvere eller den vestlige opinion kunne observere konsekvensene, selv om vi etter hvert fikk noen tørre trall over tapene. USAs militære myndigheter prøvde å sikre seg rettighetene til det som ble filmet, noe den norske Redaktørforeringen protesterte mot. Hensikten var utvilsomt å forhindre en negativ opinion i Vesten. Men etter som vi i voksende grad blir eksponert for lidelsene som de sivile i Afghanistan gjennomgår, altså etter hvert som vi ser Den andre, ikke minst på grensen til Pakistan, er det sannsynlig at opinionen skifter. Ansvaret for Den andre gjenoppvekkes, det er ikke lenger et abstrakt, teoretisk fenomen.

Med medienes voksende eksponering av hva som virkelig skjer våkner også kritikken, både mot partene i konflikten og mot medienes rolle. Mediene åpner slik for en kritisk, global samtale om det rettferdige eller urettferdige i en slik kampanje som USA kjører i Afghanistan med norsk og vestlig støtte, og om medienes betydning.

Bare denne kritiske diskursen om det rimelige og rettferdige i en verden bebodd av sårbare mennesker kan i det lange løp få så vel terrorister som militære stormakter til å skifte strategi. Menneskerettighetene er det fremste eksempel på hva en slik diskurs kan utrette, rettigheter som alle må respektere.

Et tredje etisk perspektiv er det jeg kalte solidaritet, et perspektiv som skriver seg fra Aristoteles. I dette eksemplet aktualiseres dette gjennom de verdier om menneskeverd som ignoreres av så vel terrorister som av de rike nasjonene i vest, men som aldri helt kan overdøves: Vi lever i én verden, og menneskeverdet har, trass i høyst forskjellige kulturelle levevis, første prioritet. I voksende grad vil det globale fellesskapet stå sterkere i forhold til de mange regionale kulturene. Nettopp om dette står mange av de konfliktene vi opplever i dag.

**Terje Rasmussen, Professor,
institutt for medier og kommunikasjon
Universitetet i Oslo,
terje.rasmussen@media.uio.no**

DEBATT

Halldis Breilid og Tove Nicolaisen:

Fortellingens ulike dimensjoner i religions- og livssynsundervisningen

Ikke enten – eller, men både – og

Bruk av religionenes fortellinger i religions- og livssynsundervisningen er et hett tema for tiden. I *Religion og livssyn* nr. 3 / 2001 har Sidsel Lied en interessant og tydelig artikkel – «Tolkning og bruk av religionens og livssynets fortellinger». Artikkelen er tydelig fordi Lied rendyrker ulike syn og setter dem opp mot hverandre. Den polariseringen hun dermed foretar, innebærer imidlertid en forenkling som kan virke tilslørende. Hun setter to grupper forskere opp mot hverandre. Den ene gruppen omtales som de som mener at «KRL-fagets fokusering på religioner og ikke-religiøse livssyn hører hjemme i 70-tallets tenkning»¹ og at «vi bør endre hovedfokus fra tradisjoner til ulike former for ny og individuell religiøsitet»². Den andre gruppen omtales som de forskerne som ikke ser livstolkningstradisjonene «som størrelser som er på veg ut»³ men som heller vil «rette et klart og tydelig fokus på livssynstradisjonene, hva som særpreger den ene i forhold til den andre, hva de har felles og hvordan de har utviklet seg gjennom tidene»⁴. Lied plasserer seg selv i denne siste gruppen, og beskriver hvordan representanter for den første gruppen (Gilhus, Mikaelsson, Winje) mener at ulike former for individualistisk nyreligiøsitet med koldtbord-preg er på vei inn og at det derfor er naturlig at fokus skiftes fra tradisjonene til en ny og individuell

religiøsitet. I denne gruppen blir også undertegnede plassert. Vi skal sitere det som sies direkte om oss:

Da kan det også synes riktig å plassere hovedfokus på den allmennmenneskelige og den fellesreligiøse dimensjonen ved religionenes fortellinger – og ikke på den religionsspesifikke dimensjonen – når vi presenterer religionenes fortellinger for våre grunnskoleelever. Det er dette Halldis Breilid og Tove Nicolaisen (2000) taler for i sin bok *I begynnelsen var fortellingen*. Ser en det slik, kan det også være naturlig å framheve for elevene at religionenes fortellingsunivers er et univers som vi alle reservasjonsløst kan hente våre fortellingsopplevelser fra: Vi kan sette dem inn i de sammenhenger som passer oss – uten å skjele til hvilken brukskontekst som er den opprinnelige eller tradisjonelle (jfr. Breilid / Nicolaisen).⁵

Det er alltid fare forbundet med å definere andres ståsteder. Det kan lett føre til at man plasserer folk i båser de ikke føler seg hjemme i. Antakelig er det svært få som føler seg vel med å begrenses til en bås i et eller annet skjema. For vår egen del får vi et snev av klaustrofobi. Vi oppfatter ikke virkeligheten så todelt med klare alternativer

og skillelinjer. Dette preger også vår bok om fortelling: «I begynnelsen var fortellingen.» Siden dette tydeligvis kan misforstås – og siden det er relevant for den aktuelle debatt –, finner vi det nødvendig å klargjøre vår fortellingdidaktikk slik den framkommer i boka, en didaktikk vi gjerne kan kalle en «både-og-didaktikk».

Elevperspektiv eller livstolkningsspektiv?

Dette er et av de punktene hvor det har kommet til mye debatt. Hvor skal hovedfokuset i KRL-faget ligge? Hvem er faget til for? En oppfatning er at faget er til for elevenes skyld og at elevperspektivet må være utgangspunkt for didaktikken. John Hull og kolleger fra Birmingham School of Education vil med sitt religionspedagogiske konsept «A Gift to the Child»⁶ formidle følgende: Elevene skal ikke først og fremst lære om religionene, men av religionene. Det er derfor vi underviser om de ulike religionene. Ellers har det ingen pedagogisk berettigelse, sier Hull. Vi utdyper denne pedagogikken senere i artikkelen.

En annen oppfatning er at hovedfokus må være på de ulike religions- og livstolkningstradisjonene. Å formidle disse er fagets anliggende.

Vi mener at *begge* perspektivene er viktige: elevene skal lære noe av religionene, men samtidig skal de noe lære om religionene. Elevene skal møte tradisjonene som sådanne fordi de skal lære sin egen og andres tradisjon å kjenne, samtidig som de skal øves opp i toleranse, respekt og dialog med annerledestenkende. Men elevperspektivet er hele tiden overordnet. Det er for elevenes egen skyld at de skal lære om de ulike tradisjonene.

Den religionsspesifikke og den allmennmenneskelige dimensjon

Vårt utgangspunkt i boka «I begynnelsen var fortellingen» er at alle fortellinger har ulike dimensjoner. Å si at religionenes fortellinger

har en *allmennmenneskelig* dimensjon, utelukker derfor ikke samtidig å mene at de har en *religionsspesifikk* dimensjon, som ikke skal underkommuniseres.

Som Lied er vi også opptatt av den konteksten en fortelling befinner seg innenfor. Derfor skriver vi om den kristne lesningen av kristendommens fortellinger, den islamske lesningen av islams fortellinger, den jødiske lesningen av jødiske fortellinger, blant annet de bibelske, etc. Dette kaller vi for fortellingenes religionsspesifikke dimensjon, noe vi gir mange eksempler på gjennom hele boka. Fordi vi ser viktigheten av dette, er vi også litt opprørt over at det nye forslaget til revisjon av KRL-planen legger opp til at de bibelske fortellingene som har sitt opphav i jødedommen (Tanakh-fortellingene), så å si utelukkende behandles under *kristendommen*.⁷ Gjelder ikke kontekstprinsippet – som understrekes annetsteds i revisjonsplanen – når vi kommer til disse fortellingene? Dette er jo faktisk opprinnelig jødedommens fortellinger. Dersom man ikke kan plassere dem to steder, var det vel rimelig at de ble behandlet under *jødedommen*.

Foruten dette *livstolkningsspektivet* må også *elevperspektivet* ivaretas. Det er viktig å være åpen for elevens kontekst og hvilke dimensjoner elevene kan finne i en religionsfortelling.

For hvilke dimensjoner kan man så finne i en religionsfortelling? I boka sammenligner vi fortellingen med et prisme, som reflekterer mange potensielle meninger. Grovt samler vi disse i tre kategorier: den religionsspesifikke dimensjon, den religiøse dimensjon og den allmennmenneskelige dimensjon⁸. Alle som hører en fortelling, gjør dette i en bestemt kontekst som utgjør livserfaring, psyke, livssyn, sosiale og religiøse nettverk m.m. Vi bruker metaforen *linse* om den måten vi opplever og erfarer fortellinger på. Alle mennesker ser med sine særegne linser og forstår en fortelling med basis i sin livskontekst. Dette er i samsvar med vanlig *hermeneutisk* tenkning. Den enkelte vil derfor –

i et umiddelbart møte med fortellingen – oppleve ulike dimensjoner ved fortellingen avhengig av hvilket ståsted man har, dvs. hvilke linser man ser gjennom. Det er fristende å peke på den opphetede debatten omkring Harry Potter-filmen – som en aktuell eksemplifisering av dette! For noen er Harry Potter en okkult livssynsfilm; for andre er det en spennende barnefilm med fantasifulle magiske elementer. For noen er det først og fremst en film om kampen mellom det gode og det onde; for andre er det en film som på en forførende måte skaper forvirring omkring godt og ondt. Dette viser med all tydelighet fortellingens mangetydighet, og at fortellinger kan leses med mange typer linser.

Anvendt på klasserommets KRL-undervisning betyr erkjennelsen av elevenes ulike ståsteder at vi tar høyde for elevens kontekst i møte med religionenes fortellinger. Derfor må det i undervisningen sørges for at både det spesifikt religiøse og det menneskelige er tydelig. Den religionsspesifikke dimensjon bidrar til å oppfylle intensjonen om at alle religioner skal presenteres på egne premisser. Den allmennmenneskelige dimensjon i fortellingen består av motiver og verdier som alle elever kan oppfatte uavhengig av livssynsmessig og religiøs ståsted. Når man setter eleven i fokus, blir denne dimensjonen *også* viktig å synliggjøre. Denne «både-og»-tilnærmingen er et grunnleggende faglig og didaktisk grep som anvendes gjennom hele boka vår.

En kjent jatakafortelling, «Apebroen» egner seg godt til å få fram fortellingens ulike dimensjoner og kan samtidig tjene som illustrasjon av vårt poeng. Denne fortellingen handler om en av Buddhas tidligere gjenfødsler som ape:

I et av sine tidligere liv var Buddha apekonge i skogene i Himalaya. Apekongen bodde sammen med de andre apene i et stort banyantre som alltid var fullt av fantastiske fikener. En av grenene hang over en elv som rant fra fjellene, over

slettene der menneskene bodde og ned til havet. Den kloke apekongen advarte de andre apene og sa at de alltid måtte passe på å fjerne fruktene på den grenen som hang over elva. Men en gang vokste en fiken fram, usett under et stort blad. Da den ble moden, falt den i elva og ble ført med strømmen til menneskenes rike. En kvinne fra det kongelige harem badet i elva og fikk tak i fiken. Hun brakte den til kongen som aldri hadde sett en så saftig og vakker fiken før. «Hvis en ikke kan ete slike frukter, hva er da vitsen med å være konge? Den som eier dette treet, er sannelig kongelig», sa kongen og dro av gårde med hæren sin for å finne treet. Etter en lang reise oppdaget de treet som sendte ut en vidunderlig duft. Da kongen så at treet var fullt av aper, sa han: «Drep apene, for de stjeler det som egentlig er mitt!» Apekongen satt i toppen av treet og så hæren som nærmet seg. Hans eneste tanke var å redde de andre apene. Han bandt et langt sukkerrør til foten sin og forsøkte å legge røret som en bro fra tretoppen og over til en fjelltopp som var like ved, men røret var for kort. Da brukte han kroppen sin som forlengelse av broa. De livredde apene løp over apekongens kropp og kom i sikkerhet, men apekongens rygg ble ødelagt og brakk. Nede på bakken stod kongen og hans hær og så på den tapre, selvutslettende apen med forundring og beundring. Kongen tok apekongen ned og la ham på kappen sin. «Hvorfor ofret du livet for dem som er svakere enn deg?», spurte han. «Det er en konges plikt å ofre seg for sine under-såtter», svarte apekongen. Så lukket han øynene og døde. Menneskekongen bygde et tempel for apekongen, og siden tok han vare på skogen og dyrene med den samme kjærlighet som apekongen hadde vist.⁹

Når vi i boka hevder at religionenes fortel-

linger også bør presenteres som «åpne» fortellinger, mener vi at det *ikke alltid* er nødvendig å la elevene møte fortellingen som en religionsspesifikk fortelling første gang de møter den, selv om noen sentrale trosfortellinger fra de ulike religionene bør introduseres som slike. Men i svært mange tilfeller kan fortellingen i første omgang presenteres *utolket* – slik at elevene selv kan finne de ulike dimensjonene, både den allmennmenneskelige, den religiøse og den religionsspesifikke. Anvendt på «Apebroen» ser vi at denne kan presenteres på minst to ulike måter – enten som en jatakafortelling eller uten å si at dette er en fortelling om et av Buddhas tidligere liv. Velger man det siste, har man et godt utgangspunkt for samtale om temaer som ansvar i forhold til svake og til naturen, oppofrelse, oppfinnsomhet, egoisme etc. I neste omgang kan man sette fortellingen inn i buddhistisk kontekst. Dermed blir dette en fortelling om karma og gjenfødsel, samt buddhistiske temaer som medfølelse med alle skapninger og utvikling fra uvitenhet til klarhet, her demonstrert ved menneskekongens «omvendelse». Fortellingen har også en religiøs dimensjon som elever med tilhørighet til andre tradisjoner vil kjenne seg igjen i; nemlig en som ofrer livet for at andre skal få leve. Velger man derimot å starte med at dette er en buddhistisk fortelling, vil de allmennmenneskelige aspektene antagelig komme fram senere i samtalen, men ikke like spontant og elevstyrt. Uansett: begge presentasjonsmåtene åpner for at *så vel* det religionsspesifikke *som* det allmennmenneskelige kommer fram.

Siden elevene ikke alltid av seg selv vil finne den religionsspesifikke dimensjon, er det lærerens ansvar å sørge for at elevene blir kjent med denne, for dermed å møte religionen *på dens egne premisser*.

Hvem eier fortellingene?

Allmennmenneskelige tolkninger av tradisjonenes fortellinger aktualiserer spørsmålet

om eierskap til fortellinger. Mange fortellinger hører til innenfor en religiøs tradisjon, og mange mennesker vil ha et eierforhold til disse fortellingene. Derfor har vi i boka seks kapitler som handler om fortelling i ulike religiøse tradisjoner og om kildene til religionenes fortellinger. Vi bruker begreper som «kristendommens fortellinger», «hinduismens fortellinger», etc og legger vekt på religionenes egne tolkninger av fortellingene (den religionsspesifikke dimensjon).

Men virkeligheten kompliserer skjemaet: Samtidig med at fortellingene er religionenes «eie», er fortellingene i de fleste tradisjoner også «åpne tradisjoner» som alle kan lese, høre, forstå og bruke på sin måte. Ellers kunne for eksempel ikke kristendommen ha gjort bruk av jødedommens fortellinger. Den kristne tolkningen av jødedommens fortellinger skiller seg radikalt fra den jødiske. På et tidspunkt i urkirkens historie var det store spørsmålet om kristendommen skulle forbli en sekt innenfor jødedommen eller bli en religion på egne premisser. Realiseringen av det siste alternativet åpnet for en helt ny bruk av den jødiske tradisjonen, nå satt inn i en kristen kontekst. Dette er selvsagt legitimt, så sant ikke den opprinnelige tradisjon «frarøves» sine fortellinger og andre elementer fra tradisjonen (se ovenfor om revisjonen av KRL-planen). Videre: Sett fra en religionshistorisk synsvinkel har islam brukt de bibelske fortellinger på sin måte, satt inn i en islamsk kontekst. Baha'i har tatt opp i seg elementer fra mange tradisjoner. Og innenfor den kristne del av verden har kristendommens fortellinger gjennom tidene vært brukt på utallige nye måter innenfor litteratur, bildekunst, skulptur, musikk, film osv.

Det indiske eposet *Ramayana* kan illustrere vårt poeng. Det «eies» selvfølgelig av hinduer. Men også i mange andre kulturer i Asia mener folk at de har et eierforhold til *Ramayana*, at det er en genuin del av deres kultur. *Ramayana* har vandret til de fleste land i Asia og er blitt tatt opp av ulike kultu-

rer og ulike religiøse tradisjoner – også buddhistiske og muslimske tradisjoner. I Thailand regnes Ramayana som en del av thaikulturen. Tilsvarende oppleves det i Laos, Kambodsja og Indonesia¹⁰. På samme måte som Bibelen har preget kristne kulturer i Vesten og andre steder i verden, som Afrika og Latin-Amerika, har Ramayana preget asiatiske kulturer. Og i begge tilfeller brukes tekstene på nye måter i nye kontekster.

På det individuelle plan kan en leser/lytter ha et personlig utbytte av fortellinger fra andre tradisjoner enn sin egen. Noe av det mest fantastiske med fortellinger er at det er umulig å insistere på et eksklusivt eierskap til dem. Fortellingen er generøs og «gir seg selv» til alle som går inn i den. Derfor kan vi også snakke om et «fortellingsunivers» som drysser gaver til menneskeheten. Gavene har riktignok blitt til i en kontekst, og noen ganger følger det med en bruksanvisning. Det er nyttig – for å vite hva gaven var ment som –, selv om ikke alltid bruksanvisningen er entydig, men gjenstand for ulike tolkninger fra de lærde. På den annen side: når gavene har forlatt avsenderen, kan ingen i realiteten hindre mottakeren i å bruke dem som han vil – ut fra sine behov. Blant gavedrysser fra fortellingsuniverset finner vi blant annet Jesu lignelse om den barmhjertige samaritan. Rammen for fortellingen i Det nye testamente angir en tolkningsnøkkel. Samtidig er det verdt å stille seg spørsmålet: hvor mange har ikke gjort denne fortellingen til «sin» fortelling og hvor mange nye kontekster er ikke den satt inn i – på sin reise gjennom tid og rom i snart 2000 år?

Grunntanken i religionspedagogikken som er utviklet ved Birmingham School of Education, er at elementer som fortellinger, bilder og musikk fra ulike tradisjoner kan gi noe til det enkelte barn – uansett livssynsmessig tilhørighet. For selv om en fortelling hører hjemme i en religionsspesifikk kontekst, har den som regel *også* en allmennmenneskelig dimensjon. Alle får dermed del

i fortellingens gave. En viktig del av didaktikken er imidlertid at elevene i neste omgang får oppleve at disse elementene også blir satt inn i en religionsspesifikk kontekst; det gis en religionsspesifikk tolkning som noen – men ikke alle – ønsker et eierforhold til. Dette er etter vår mening god religions- og livssynspedagogikk som tar både det allmennmenneskelige og det religionsspesifikke på alvor.

Spørsmålet om eierskap aktualiseres når vi kommer til parallelle og rivaliserende fortellinger. I KUFs veiledning til KRL-faget¹¹ opereres det med begrepet «parallelle fortellinger». Det tenkes her på fortellinger som dreier seg om samme personer eller hendelser, men der framstillingen er ulik i de ulike religioner. Selv om vi finner parallelle fortellinger i flere religioner, tenkes det i denne konteksten spesielt på de tre religionene jødedom, kristendom og islam.

Så lenge slike parallelle fortellinger ikke skiller seg vesentlig fra hverandre i hovedbudskap, men bare ved at framstillingen representerer ulik tilnærming eller vektlegging, kan man kalle dette for «parallelle fortellinger». Josef-fortellingen i Sure 12 i Koranen og den bibelske fortellingen om Josef er eksempel på parallelle fortellinger. Men noen ganger formidler fortellingene i de ulike religionene motstridende verdier og virkelighetsoppfatninger. Og fortellingene i den ene religionen tillegger personene gjøremål og hendelser som ikke er beskrevet i de andre religionene. Slike fortellinger kan derfor skape konflikt og vi kaller dem for «rivaliserende fortellinger».

Eksempler på parallelle skikkelser er Abraham, Jakob, Moses, David, Maria og Jesus. En av våre kjepphester gjennom mange år har vært å poengtere at når fortellinger om slike personer presenteres, er det viktig at det kommer fram *både* hvor denne versjonen hører hjemme og hvem som opplever et spesielt eierforhold til den – og at det finnes parallelle eller rivaliserende versjoner som andre opplever et eierforhold til. Det er

også viktig at de ulike versjonene blir presentert slik de er. Vi tar avstand fra det å harmonisere fortellingene ved å lage en ny «synkretistisk» versjon som ikke hører hjemme noe sted.

Den allmennmenneskelige dimensjon og verdier i fortellinger

Vi har avslutningsvis lyst til å kommentere Lieds påstand om at det narrative skjellest i fortellingen (det ytre hendelsesforløpet) er uinteressant dersom ikke kontekst og tekstinterne elementer kommer tydelig fram. Sitat¹²:

I fortellingen om David og Batseba er både kontekst og tekstinterne elementer med på å understreke at David, Israels konge, er den skyldige. Dersom konteksten forties samtidig som fortellingens «2.akt» og bakgrunnens verdiladede signaler klippes bort, kommer ikke Davids skyld og ansvar fram. Da sitter vi bare igjen med fortellingens narrative skjellest, og spørsmålet tvinger seg fram: Hva er det som gjør dette verd å fortelle? En konge dreper en mann fordi han vil ha hans hustru til ekte – men hva så? Er det så spesielt?

Ja, heldigvis er det spesielt! Hvis man i fortellingen om David og Batseba – slik den framtrer i sitt «narrative skjellest» – ikke kan finne sentrale etiske temaer å samtale om i klassen, da er det fare på ferde! Selv uten å kjenne den religionsspesifikke konteksten, gir den selvsagt en allmennmenneskelig mening. At elevene i den refererte undersøkelsen¹³ la skylden for det som skjedde, på Batseba og ikke på David, og dermed tolket «feil», er ikke noe argument for at man ikke kan presentere fortellingen som en «åpen» fortelling, uten nødvendigvis å kjenne konteksten først. Tenk på den spennende diskusjonen man da kan ha i klassen, ut fra elevenes perspektiv og interesser! Deretter – når engasjementet er vekket – har læreren «a flying start» for å introdusere både kulturell og religiøs kontekst. En slik presentasjon av fortellingen ivaretar både elevenes spontane

engasjement, samtidig som den gir historisk og religiøs innsikt. Hvis man derimot allerede i utgangspunktet introduserer fortellingen kontekstbestemt og ferdigtolket, «lukker» man den for de elevene som ikke umiddelbart lar seg engasjere av den religiøse konteksten.

Det narrative skjellest – med sin allmennmenneskelige dimensjon – er ikke å forakte. Den allmennmenneskelige dimensjon kan bli en døråpner til den kulturelle og religiøse konteksten, samtidig som den etter vår mening har en stor egenverdi. Ved å vektlegge både den allmennmenneskelige og den religionsspesifikke dimensjon mener vi at man bidrar til å oppfylle både de målene i KRL som sier at elevene skal få kunnskap om tradisjonene som levende kilder for tro, moral og livstolkning – og det målet som sier at opplæringen skal stimulere elevene i deres personlige vekst og utvikling.

Litteratur

- Batchelor, Martine / Brown, Kerry (eds.): *Buddhism and Ecology*. Cassel Publishers, London 1992
- Breidlid, Halldis / Nicolaisen, Tove: *I begynnelsen var fortellingen. Fortelling i KRL*. Universitetsforlaget 2000
- Breuilly, Elisabeth / Palmer, Sandra: *A Tapestry of Tales*. Collins Educational, London 1993
- Grimmit, Grove, Hull and Spencer: *A Gift to the Child. Religious Education in the Primary School*. Simon & Schuster Education 1991
- Hull, John M.: «A Gift to the Child: A New Pedagogy for Teaching Religion to Young Children». *British Journal of Religious Education* 91 (2) / 1996, pp. 172–88
- Kam, Garret: *Ramayana in the Arts of Asia*. Select Books, Singapore 2000
- Kristendoms-, religions- og livssynskunnskap. Høringsutkast. Læringscenteret 2001
- Lied, Sidsel: «Tolkning og bruk av religio-

nens og livssynets fortellinger». *Religion og livssyn* nr.3 / 2001, s. 25–31
 Nicolaisen, Tove: «Ramayanas heltinne Sita». *Prismet* 4/2000, s. 180–190
 Veiledning L97. Kristendoms-kunnskap med religions- og livssynsorientering. Nasjonalt læremiddelsenter 1997

Noter

- 1 s. 28
- 2 s. 29
- 3 s. 29
- 4 s. 29
- 5 s. 29
- 6 Se for eksempel Grimmit m.fl. 1991, Hull 1962, Breidlid/Nicolaisen 2000 (særlig kap. 3)
- 7 Se Læringssenterets høringsutkast: *Kristendoms-, religions og livssynskunnskap*
- 8 Se kap. 3 og videre utover i boka

- 9 Kilder: Batchelor / Brown 1992, Breuilly / Palmer 1993
- 10 Se for eksempel Kam 2000 og Nicolaisen 2000
- 11 Veiledning L97. Kristendoms-kunnskap med religions- og livssynsorientering. KUF 1997
- 12 s. 28
- 13 Se Lied s. 26

Førstelektor Halldis Breidlid og førstelektor Tove Nicolaisen KRL-seksjonen, Høgskolen i Oslo, avdeling for lærerutdanning
e-postadresser:
halldis.breidlid@lu.hio.no,
tove.nicolaisen@lu.hio.no

KURS OG VIDEREUTDANNING I ISLAM, RELIGIONSIALOG, KUNST OG KRISTENDOM OG KRL, VÅREN 2002 VED DET TEOLOGISKE FAKULTET: <http://www.tf.uio.no/evu>

RELIGIONSIALOG I SKOLE OG SAMFUNN - Internettstudium (5 vt) Kursdager torsdag 14.-lørdag 16. februar (også som frittstående kurs)

Fokus for studieemnet:

Det nye religiøse Norge - utfordringer til dialog i skole og samfunn; Religion og kultur i møte mellom jøder, kristne og muslimer; Pluralisme, nyreligiøsitet og folkereligiøsitet; Østen i Vesten - møtet mellom kristendom og buddhisme.
 Forelesninger: Notto Thelle, Respons: Tai Chi-lærer Pamela Hiley; buddhist; Halvor Moxnes

ISLAM OG KRISTEN-MUSLIMSK DIALOG - Internettstudium (5vt) Kursdager torsdag 7.- lørdag 9. mars (også som frittstående kurs)

Fokus for studieemnet:

Islamkunnskap med vekt på etikk og idéhistorie, Korantolkning med vekt på kjønnsperspektiv, aktuelle emner i kristen-muslimsk dialog.

Forelesninger ved Kari Vogt, Oddbjørn Leirvik, Anne Sofie Roald, Aminah Tønnsen Echammari og kristne feministteologer, muslimer.

INTERNETTSTUDIUM I KRISTENDOM, RELIGION OG LIVSSYN (KRL) - 4 x 5vt

For informasjon og påmelding: <http://www.tf.uio.no/evu>

KUNST OG KRISTENDOM - 5vt deltidsstudium med undervisning tirsdager kl. 18-21

Studiet skal gi: Innføring i estetiske problemstillinger i kristendommen, med særlig vekt på et idehistorisk perspektiv; Gjennomgang av noen sentrale verk innenfor bildende kunst og musikk; Kunnskap om forholdet mellom tekster og kunstneriske uttrykk i kristendommen; Kjennskap til kunst og estetikk i islam og buddhismen, med særlig vekt på forholdet mellom tekster og kunstneriske uttrykk; Grunnlag for å arbeide med den estetiske dimensjon i KRL-faget

Sted alle dager: Det teologiske fakultet, Blindernvn. 9, Aud. M009

Frist for påmelding og immatrikulering ved Universitetet i Oslo: 7. januar 2002

Påmelding:

Jeg er interessert i/ønsker å melde meg på følgende kurs: _____

Navn	P.nr (11 siffer):
Adresse	
telefon/telefaks	
e-post	

Påmeldingen sendes: Det teologiske fakultet, Postboks 1023 Blindern, 0315 Oslo. Tlf: 22850300 Faks: 22850301 E-post: ekspedisjon@teologi.uio.no